

Smoter moderne šole.¹

II.

Govorili smo o socializaciji šole. Posameznik in družba se nehajata v posebni vzajemnosti; posameznik je po besedah Aristotela politiško bitje, mi rečemo socialno. To pomeni: vedno vpliva na človeka vse, kar ga obdaja. Pred vsem dejstvuje nanj družba sama, t. j. po drugih posameznikih. Drugače rečeno: družba je stalna šola, njeni vplivi so stalni. Človek se prilagodi okolišu, t. j. on posnema. Posnemanje, psihološko rečeno, je sila, katera omogočuje, upravlja družbeno vzajemnost; posnemanje se vrši radovoljno, ali pa tudi manj radovoljno, da docela slepo.

Besede poučujejo, vzgledi privlačujejo. Vzgledi so lepi in slabi. Treba je pomisliti, kako dejstvujejo vzgledi na nas. V najnovejši dobi govorimo o sugesciji; v tem smislu besede bode na nas dejstvovala misel, beseda, podoba, kretanje. Vedno postajamo modrejši; vse, kar nam daje snov v premišljevanje, vse to dejstvuje na nas. Često vznbuja v nas že majhen povod celo vrsto misli; končno niti ne vemo, kako je vse to vzniklo v nas.

V pedagoškem oziru se nam javlja to dejstvovanje kakor vojska, kjer delajo proti podkopom neprestano protipodkope — mine in kontramine. To pomeni: so vplivi, a tudi protivplivi, ne samo da vplive sprejemamo, ampak da se jim tudi protivimo. Losos plava proti vodi. V tem neprestanem podleganju in odstranjevanju — paraliziranju vpliva bistvuje ravnotežje med našo osebnostjo in neprestanim vplivom družbe: stalno privajanje in odvajanje.

Ako je vedno isti vpliv stalen, se niti ne zavedamo, da ga sprejemamo. ampak imamo ravno navado. Pri navadi se misli običajno na eno stran in se pozabi često na kontradiktorno stran: odvajanje. Vsaka navada je obenem odvajanje druge navade; v tem leži poiskavanje že omenjenega ravnotežja.

Seveda gre tu zlasti za vplive starših na mlajše. Nas zanima v tej vzajemnosti vzajemnost starejših in mlajših — starih in otrok. Ako se uvažuje v pedagogiki neprenehoma samo o otrokih, tedaj je to samo eden njenih delov in

¹ Iz predavanj prof. dr. T. G. Masaryka v vseučilišnem učiteljskem tečaju v Pragi po češkem izvirniku priobčil Drag. Přibil.

sicer najlažji. Glavni činitelji morajo biti v pedagogiki starejši. Dobro je rekel saski minister: „Z mladimi bi še šlo, a s starimi je težavno.“ Hoté nehoté imajo odrasli vpliv na mlajše; zato pomeni vzgajati otroke, vzgajati samega sebe. Učitelj, ki si tega ni jasno svest, da ima vzgajati samega sebe, ta nima niti pojma o vzgoji. Kjer je smoter družbe navdahnjen z zahtevo se нравno zavedati, tam je za otroke dobro poskrbljeno. Beda otrokom, kjer se starejši ne vzgajajo!

Pri tej vzajemnosti pozabljamo, da otrok ni samo učencee, ampak tudi učitelj starejših, ki je nemara ravno zato močnejši, ker niti ne ve za svoje vzgojevalne moči in sile. Vpliv mlajših na starejše je v vsakem oziru ogromen; naj si ga tudi nikdo ni svest, je razprostranjen, občen, ne samo na razum, ampak tudi na čut. Če se še tako malo naučimo od otrok, tembolje nas vzgajajo.

Kar se je že povedalo v politiskem oziru o rodbini, to velja splošno. Za svoje otroke so starši vsega zmožni. Po pravici se ne sme pozabiti na to vzajemnost; imejmo v mislih vedno socialno stran šole, vzgojevanje! S tega socialnega stališča gre pred vsem za razmerje med posameznikom in rodbino, za rodbino sploh. Moramo pomisliti, da se začenjata vzgoja in poučevanje pravzaprav v prvih dneh življenja, celo pred to dobo. Zato so ti stalno naraščajoči vplivi rodbine, ki potem določujejo mišljenje, čuvstvo otrok ravno v tisti dobi, ko se formirajo po besedah psihologov in fiziologov možgani in duševne sile najbolj, v mladosti, tako znameniti. Rodbina je družba v malem. Razmerje staršev in otrok je odlesk, do gotove mere analogija socialnih razmer, nadarjenosti, podrejenosti, prirejenosti posameznikov.

Svoje otroke vzgojujemo že s tem, kako v mladosti sami živimo in to na dva načina. Ne zabimo na vplive dedičnosti, fiziološke kot psihološke. Izpit človek, ki trati svoje sile, vzgaja tudi že bodoče pokolenje. To je pedagogika — seveda silno slaba; kajti po zakonu dedičnosti se ne formira samo fiziološko, ampak tudi duševno plod otroka. Seveda, kdo bi mislil v svoji mladosti, v bujnem 16. ali 18. letu, da je on pedagog v tem smislu dedičnosti! In je vendarle pedagog. Od pokolenja do pokolenja se vlečeta dedični greh in dedična čednost. Ne samo z ozirom na možgane, fiziološko sploh, ampak tudi duševno se formira po vsem našem življenju bodoče pokolenje. Do kakšne mere se to godi, o tem se lahko mnogo prepiramo, toda da takšni vplivi bistrujejo, to se nam dozdeva kot dokazano. Zato doda moderna pedagogika k najstarejšemu pravilu stare pedagogike: Spoštuj svojega očeta itd., tole povelje: spoštuj dušo svojega otroka, spoštuj duše otrok svojih otrok, spoštuj duše bodočih pokolenij! Ne misli samo na svoje otroke, ampak tudi na otroke svojih otrok! Pomislimo, da je skrita v tem stalnem razvoju zgodovina pokolenij, omejena po zakonu dedičnosti.

Vsled poznanja teh vplivov rahljata moderna šola in država po svoji legislativi zvezo staršev in otrok. Pravzaprav se dete emancipuje. To je proces,

ki se širi neprestano in neprestano od minolega stoletja. To je del takozvane emancipacije žensk.

Kaj je to, da nekakšna socialna moč zabranjuje staršem vso moč nad otrokom? To si razjasnimo po primerih. Danes se nam dozdeva, da se to samo po sebi razume: država zahteva občni pouk, da bi bil otrok v šoli od 6. do 14. leta. Ako država k temu prisiljuje, pomeni to emancipacijo otrok od staršev. V šoli sliši otrok mnogo, kakor bi starši ne vzgajali. Zato je spor med šolo in starši stalen pojav. Preje je segala cerkev, sedaj sega tako država v pravomoč staršev. Ta emancipacija se javlja nadalje v splošni brambeni dolžnosti. Preje je bila vojska mezdniška; samo kdor je hotel, je šel na vojno, za kar je bil plačan; sedaj vsak občan še nepolnoleten, brezpraven — mora. To je antagonizem militarizma in rodbine. I drugače sega država v rodbinske razmere, n. pr. s proglašenjem doletnosti; in bistvujejo posebni zakoni, kjer prepoveduje država staršem moč nad otroki. Otroci postajajo bolj samostojni.

Ne dvomim, da se javljajo pri tem pogosto nepravilnosti. Ta emancipacija ne napreduje pravilno. Tako slišimo često starše tožiti čez svoje otroke, starejše pokolenje čez mlajše, vidimo sploh, da bistvuje boj med starimi in mladimi. Ako se govori o tem tudi v politiki, je v tem vidno mnogo nepravilnega na obeh straneh. V celoti torej vidimo, da so otroci bolj samostojni, da so starši prisiljeni bolj respektovati svoje otroke. Pri Rimljanih je bil oče popoln despot, gospod življenja in smrti svojih otrok in njih matere. Tega že danes ni več; toda nahajajo se krajine, kjer bistvuje še posebno tako zvano patriarhalno razmerje, a to pomeni moč in vlado rodbine, despocijo rodbine v dobrem in slabem smislu. V tej zadevi so razločki. Ako gremo v gorate kraje, slišimo, kako določujejo starši brez vseh ozirov na otroka bodoči stan svojih otrok; dekle ne sme voliti soproga. Proti tem razmerjem stavi novejša doba jeze in te razmere uničuje. To pomeni emancipacijo otrok.

I v manjšem, in to je prirojeno, je starejši človek bolj boječ nego mlajši. To moremo dobro zasledovati na sebi in ako smo odkritosrčni, najdemo mnogo pedagoškega. Kdor ima izmed nas otroke, ve dobro, kaj je vse delal in kaj sedaj vse prepoveduje svojim dečkom. Najhuje je v mestih; tu bi se naj deček jedva naučil hoditi. Ni težko najti meje in pustiti otroke postajati samostalne. Starši imajo prevelik strah za svoje otroke; šola in vzgoja se vršita pod tem tlakom. Od tod ta punčikarija, zlasti v boljših slojih, kjer postaja otrok vsled samega nadzorstva popolnoma nesamostojen. Naša pedagogika in šola podkopujeta samostalnost otrok. Kakor je učitelj suženj, kateremu se predpisuje: moraš učiti to in to ob tem in tem času, tako postane suženj tudi otrok. Kakšna uniformacija je to, ako pomislimo, da bi naj bil vsak človek svoja osebnost! Ravno tako se tudi doma s prevelikim strahom staršev podkopuje vsaka spontanost in podjetnost otroka. Dete se navaja biti neprenehoma v rokah nekakšnega angelja varuha, — a ti so dostikrat uprav grozni. Proti temu ne moremo biti dosti pozorni.

Vsa naša družba, nje politiška in ekonomiška organizacija, je utemeljena na tej nesamostalnosti otrok. Kako se mora n. pr. danes skrbeti za otrokovo balo! To so ostanki najstarejših družbenih institucij, ki pomenjajo popolno nesamostalnost. Starši se trudijo, da bi otroke oskrbeli; od tod nesamostojnost otrok, a zato ta strah pred podjetnostjo. Tako vznika veriga suženjev, katerih suženjstvo ni nič boljše, ako je posvečeno po rodbinskih zvezah.

V anglosaskih zemljah se more zaznamovati v tej zadevi napredek. V Ameriki danes žena ne dobiva več bale. Skoro pravilo je tam, da sin ne prejme ničesar od očeta; čim bolj si je sam pomogel, tem častneje mesto zavzema. Tam je navada, da starši ne hranjajo denarja za svoje otroke; poskrbijo za njih vzgojo in to otrokom zadostuje. Možno, da so i v tem oziru nekakšni pomankljaji, toda to so znaki za ono emancipacijo otrok, kateri pripomore moderna družba.

Kdor vse to uvačuje, uredi potem ne samo v rodbini, ampak tudi v šoli svoj pouk. Podrobnejše razkrojevanje rodbinskih stikov in razmer bi vedel k silno zavozlanim uvaževanjem, o katerih se je doslej malo razpravljalo. Polagati si moremo razna vprašanja, kakor: sin in njegovo razmerje k očetu, k materi; kaj je oče za sina, kaj mati? Po spolu, po družbenem stališču vznikajo docela posebne razmere. Dalje bi šlo za to, kakšno more biti razmerje med brati, kakšno med brati in sestrami. O tem bi se dalo uvaževati ne samo „in abstracto“, treba je tudi rodbino opazovati, otroke iz raznih rodbin, rodbine, kjer so samo dečki, samo dekleta, oboji. Tako pomeni sestra za brata v rodbini silno mnogo, vpliva nanj oplemenitovalno. Marsikateri angleški vzgojevalec prikazuje na to, da se deček, ki ljubi svojo sestro, nikdar ne izpridi, vsaj ne v tej meri, kakor tam, kjer tega razmerja ni, ali kjer je skaljeno. Brat, ki more pogledati svoji sestri odkritosrčno v oko, niti ne ve, kakšno srečo ima v njej. Zopet drugo je razmerje starejšega brata k mlajši sestri. Dalo bi se uvaževati nadalje, kakšno je razmerje deve k materi, sestre k sestram. I tu je prirojena razdelitev dela. Oče, ki ne živi mnogo doma, ima docela druge pedagoške funkcije. Mnogo bi se dalo izslediti po rešenju teh vprašanj.

Toliko o vplivu rodbine; izpregovorimo sedaj o vplivu šole samo s socialnega stališča! Bilo je povedano, da je družba šola, obrnimo torej: šola je družba. Tu gre za vpliv družbe na učenca, tovariša na netovariše, prijatelja na neprijatelje. Šola je majhna republika, država zase, zato so mislili že davno pedagogi na to, kako bi naj bila takšna republika organizovana. Komensky je uvaževal, kako bi pomagali starejši učenci mlajšim, kar je posebno lahko na enorazrednih in prenapolnjenih šolah. Tu ne bi šlo samo za nadziranje — zapisovati, kdo je priden, kdo hudoben — ampak za sodelovanje in so-vzgojevanje. Učence v šoli, ki je obdan s sebi enakimi, živi v tolpi, v grmadi, tako, kakor si sociologi predstavljajo slične tolpe v stari dobi. Dovolj se sedaj uvačuje, kako dejstvuje masa na posameznika. To velja; vsaka šola je masa.

Učence v šoli je podrejen tem zakonom, po katerih masa dela, misli. Zlasti pada tu na tehtnico posnemanje, ki se tu in tam celo povišuje v bolehnost, v nalezljivost. V šoli posnema otrok otroka. V vsaki šoli, to čutita otrok in učitelj, vlada poseben duh, to je sreda (milieu), tvorjena po posameznih učenceh. Kako deluje posnemanje, je videti n. pr. na pisavi. Bilo bi zanimivo določiti, kdo bolj posnema pri pisanju, glasu, kretanju itd., ali dečki ali deklice, in v kateri dobi bolje.

Masa, katero predstavlja šola, more delovati na otroka ne samo dobro, ampak tudi zlo. Tovariš deluje na tovariša ne samo po svojih dobrih, ampak tudi po svojih slabih lastnostih. Dete se poprime ravno tako slabega kakor dobrega. Ako učitelj ne opazuje, često niti ne ve, kako slab vpliv ima šola in da tembolj uničuje, ker bistvuje tu vpliv mase. Slabe stvari delujejo tembolj na otroka, čim novejša so. Tako se širi v šoli nalezljivost v dobrem in nalezljivost v hudem.

Razloček šole in privatnega pouka je bil že davno predmet preiskovanj. Hitro se spoznava, da osamoti zasebno poučevanje otroka. Otrok mora biti v društvu sebi enakih. Pri zasebnem poučevanju lahko opazimo, da postaja dete nekako pred časom staro, a v tem se greši; otroški duh se vzdržuje najlažje med otroki; zato hodijo otroci že v tem oziru tako radi v šolo. Tu je treba, da učitelj skrbno opazuje in pozna zakone posnemanja in nalezljivosti, da bi zasegaval v manjšem in večjem in odstranjeval slabe vplive.

Šola končno v tem socialnem oziru deluje po enakosti pouka in vzgoje. Vsaka šola je posebna demokratiška institucija, ravno zato, ker se morajo vsi enako vzgajati in poučevati. Ne deluje pa demokratiško v tej meri zato, ker bistvuje v resnici ekonomska neenakost po stanju staršev in neenakost otrok po različni domači vzgoji. Na deželi so drugi razločki nego v mestu, v predmestjih drugi nego v mestu, tu zopet v posameznih delih — razločki tako ogromni, da je neshvatno, kako se more vse to uniformirati. Učitelj mora poznati vpliv posameznih slojev na otroke. Vprašanje je, kako daleč utegne šola paralizirati te neenakosti in do katere mere. Bolj revno dete, ki sedi v šoli poleg bogatejšega, sprejema gospodarske ideale, a bogati otrok še tu spozna siromaštvo. Učitelj, ki res shvata te razločke pri otrokih, more tudi v malenkostih delovati — že s tem, kakšna mesta odkaže otrokom. Samo dobro mora opazovati. Po tem se ureja pedagogika, ki ne propoveduje, s katero se pa več doseže, nego z vsem javnim učenjem.

Ravno tako je važna нравna neenakost otrok. Pokvarjeni poleg nepokvarjenih? To je ogromna odgovornost, pustiti nepokvarjeno dete, da se pokvari. Današnja prenapolnjena šola postane tako нравni strup. Raznovrstna kvalifikacija tu nima smisla. To se pojavlja najbolj v nekaterih mestnih delih: otrok, ki še ne ume takorekoč govoriti, poleg nemara 13 letnega pokvarjenca! To je treba vse poznati, umeti analizirati, stalno misliti na ta vzajemni vpliv v tej majhni družbi.

III.

Govorili smo o šoli v socialnem oziru. Opozarjal sem, da kakor je družba šola, tako je naopak šola družba. To se da docela podrobno razkladati. Samo ako si določimo glavno točko, namreč vpliv učenca na učenca. Nova psihologija, tako imenovana „psihologija mase“ pokazuje, kako ravna in misli človek v masi, v veliki gosti masi, učence poleg učenca, kako dejstvuje ta tesnoba psihološko in fiziološko. Omenil sem ob enem posnemljivost in posebni duh, ki veje po vsaki šoli. V tem oziru bi bilo misliti na prenapolnjenost šol. Toži se, da je mnogo otrok, da učitelj ne more vseh vladati. Kar se tiče pedagogike in psihološke posnemljivosti mas bi bilo pred vsem na to opozarjati.

Ne bi li bilo mogoče v prenapolnjenih šolah organizirati nekakih oddelkov? Ako se izgubi človek v masi, ne more biti vpliv nanj tako zaupen, notranji; vemo, da se deluje bolj intenzivno v ožjem krogu. Zato bi moral vsak pedagog premišljevati, kako bi se dali organizirati takšni krogi v raznih slučajih, četudi pri igrah. Važno je seveda, kakšne otroke privede učitelj v stik; ne sme jih sestaviti po abecedi, ampak po znanju. Tako bi tvoril skupine, v katerih bi dejstvovalo tovarštvo, zaupljiva zveza. Samo premisliti, do kakšne mere se da nadzirati prijateljstvo otrok v šoli.

Pri tem bi bilo misliti na različnost starosti, seveda za pravih razmer; razumi se, ko bi ne bilo v šoli pokvarjenih otrok. Ideal otrok in družbe sploh je, da bi se ne moralo delati pri občevaranju teh razločkov po starosti, kakor se delajo sedaj; s tem hočem reči, da more mlajši s starejšim popolnoma dobro občevarati. Kjer so ljudje nepokvarjeni, tam bode odrasli človek rad z otrokom občevaral. To velja tudi v rodbini. Tolstoj kaže na to večkrat v pedagogičkih spisih in romanih. Pravim, da bi se naj tovarštvo ne organiziralo samo, dokod se da organizirati, po starosti. Razume se, da gre tu ravno za nrvnost starejših in se mora pomisliti, bi li ne vedlo to k pokvarjenju mlajših po starejših. Danes je starejša mladež, zlasti po mestih, že znatno pokvarjena.

Sem spada tudi koedukacija, imata li biti oba spola skupaj vzgojena ali posamezno. Do gotove mere določujejo to gospodarske razmere. Danes je to vprašanje važno zlasti za mesta. Vprašanje je važno za bolj dospelce gojence, na srednjih šolah, na vseučiliščih. Pri nas moremo sedaj zaznamovati le malo poskusov za koedukacijo na srednjih šolah, pač pa na univerzah. Več poskusov se je vršilo že v Ameriki. Tam se razpuščajo kolegiji samo za deklice in žene. Kakor slišim, so odpravili pred nekaj časom tamkaj znamenit zdravniški zavod za ženske. Speje se h koedukaciji. Koedukacija ni tako važna za poučevanje — četudi je tudi tu pomenljiva, kajti opazuje se da nastaja med deklicami in dečki živo tekmovanje — kakor zlasti za nrvno vzgojo; vpliva namreč stik mladeničev z naobraženimi ženami in obratno. V Ameriki se je opazovalo, da se izgublja to, kar vidimo v naši družbi,

tista navada, da se nahajata oba spola ločena drug od drugega in ne v vzajemnem vsakdanjem stiku. Pri nas so takšne razmere, da se uresniči ta stik običajno v zakonu, a med mladimi ljudmi ni dosti prijateljskega stika; in to je gotovo v нравnem oziru silno nevarno. Ni dvoma, da bi morala dobro urejena koedukacija dejstvovati zlasti v šolah, kjer oba spola dospevata, seveda v pravih razmerah, silno dobro, da bi pa nenormalne razmere ne bile proti principu, se samo posebi razume.

Vpliv šole v socialnem oziru se mora še soditi s posebnega stališča, kakšno je razmerje med učencem in učiteljem. O tem bi se lahko mnogo govorilo. Ako se naj izreče neko pravilo v celoti, tedaj mora nam biti v šoli ideal, da ima učenec učitelja rad, da bi ga mogel imeti rad, ali da bi mu zaupal. To zahteva seveda zaupljiv stik z vsakim posameznim učencem — tu se moramo zopet spominjati prenapolnjenja šol, — da bi mogel pogledati učitelj v dušo svojih otrok, da bi mu otroci zaupali. Ako se to doseže, se najde vse ostalo že samo po sebi. Ne strah, ne bojzljivost, ne preveliko spoštovanje, ampak vzajemna zaupljivost otroka do učitelja in obratno. Že Sokrat je rekel, da se uči učenec od učitelja, katerega ima rad.

Učitelj je seveda v šoli avtoriteta v vsakem smislu besede; to, kar kralj, monarh v državi, kapitan na ladiji, — avtoriteta tem večja, ker pada ravno razloček med starostjo tu na tehniko. Učitelj niti ne ve, kako ogromna avtoriteta je učencu, in malokateri opazuje, kako menja učenec napram njemu svoje čute, kako gleda nanj v začetku, kako ga opazuje bolje nego učitelj misli, kako se to zaupno razmerje izpreminja. Kako si ustvari svojo avtoriteto, to je učiteljeva skrb. Da govorim dalje v politiški analogiji: učitelj more biti despot, monarh, ustavni kralj, končno demokratiški prezident. Večina učiteljev ne bode mislila na to, naj se zgodi, kar hoče; toda ko se bode začelo nekaj na to misliti, se bode dajal otrokom važen socialen vzor. Ta način, ta navada, primer, kako se navadi otrok na avtoriteto, je velike socialne važnosti. Šola vzgaja za vse življenje. Ta navada je važnejša od vseh politiških prav, od vsega parlamentarizma. Na kakršno avtoriteto se navadi otrok v učiteljevi osebi, tako bode sodil vsako drugo avtoriteto; kakor se obnaša napram učitelju, tako se bode obnašal napram vsakomur.

Učitelj je seveda kot avtoriteta vzor, da celo ideal otrokom, ki prvič stopijo v šolo. V mestih so razmere povsem drugače; kjer se nahajajo takozvani „domači učitelji“, tam je učitelj nekaj drugega. Veliki večini otrok je učitelj res vir pouka, vzor, pravi ideal. Toda važno je tu, da otrok čuti, da ima ta človek tudi skrbi in delo, da ne bi samo sprejemal, ampak tudi videl, da se učitelj uči in speje k višjim smotrom. Pri tem ne sme biti učitelj žrec, avgur, kakor je bila doslej navada. Učitelj igra vsevedneža, in tega ne opazujemo samo na narodnih, ampak tudi na srednjih in visokih šolah. Malo bode takšnih učiteljev, ki bi rekli otrokom: „Tega jaz ne vem.“ To avgurstvo

škodi v tem smislu, da daja učitelj navod za to, česar sam ne dela. V tej dvojitosti leži vse zlo; dete se ne nauči tega, kar učitelj pravi, ampak to, kar učitelj dela. Ne varajte se, otrok hitro čuti, kaj učitelj hoče, kaj govori, in kako ravna; ne more mu pa tega povedati in dela potem samo to, kar učitelj — začenja lagati, kajti to ni nič drugega nego npravna laž; a tako je otrovan ves zajem šole. Torej poštenosti je treba. Učitelj mora povedati: vem, ne vem, toliko vem. Ni lahko se temu privaditi, vsak izmed nas ima svojo prirojeno slabost, a mi jo skrivamo zlasti v šoli, toda vsakdo mi pri-pozna, da ravno te učiteljeve slabosti učence kaj hitro spozna, in nič ni potem bolj smešnega, nego če učitelj te slabosti vedno zakriva, četudi jih vidijo vsi učenci.

To velja o velikih in malih zadevah. Iz lastnega izkustva vem, da je bil učitelj polupijan in nam delal npravne propovedi; toda dobro smo vedeli, da je imel za pečjo steklenico. Kaj smo si vse o tem pripovedovali! To je nekaj večjega. Nekaj manjšega: ko so se utemeljile igre na srednjih šolah, sem popraševal in gledal, kako se vedejo otroci in učitelji. Zapazil sem, da so se učitelji sramovali igrati; da bi ne padel pri igri, stoji rajši strani kot policaj in ne dela ničesar. Kako nenaravno je to razmerje! Vse je tako neodkritosrčno, — to žreštvo, kakor pravim. V tem obstoji ravno zlo, da dete ne veruje in ne more verjeti. Vem, da je to nemara neodkritosrčnost druge vrste, toda škodljiva je ravno tako. Ni nam treba imeti strahu pred našimi slabostmi. Nemara ima vsak dovolj izkustva iz lastne šole o lastnih učiteljih; šele ko se mu začenja svitati, vidi poleg vseh slabosti vendar le dobre strani učiteljeve. Vsak izmed nas se spominja z veliko ljubeznijo mnogih učiteljev, ki niso mnogo znali, a so zopet imeli nekaj v sebi, kar je bilo vsakemu učencu milo in drago, a dejstvovali so tudi z ozirom na pouk več nego mnogovedoči učitelji. Govoril sem pred kratkim z odličnim slikarjem. Na akademiji so imeli učitelja, ki je slikal neko podobo 13 let; ves čas jo je pred dijaki skrbno skrival. Po njegovi smrti so našli tamkaj tri podobe. Učenci so to vedeli, a vendar jim je bil pri vsem tem najboljši učitelj na vsej akademiji. Dajal je dobre svete. Radi mislijo nanj njegovi učenci, hodijo na pokopališče k njegovemu grobu in se spominjajo, kaj so se od njega naučili in česar se niso naučili od drugih, četudi je bil stari gospod vsem v posmeh. Zato pravim, ne imejmo strahu pred svojimi slabostmi, in ako se uresniči tisto razmerje odkritosrčnosti med učiteljem in otrokom, je vse izpolnjeno. Slabost ne bode otrokovemu prepričanju, da želi učitelj svojim učencem dobro, na potu. Brž ko je otrok o tem prepričan, pa bode lahko sprejemal učiteljeve ideale. Kjer pa nedostaje učiteljevega odkritosrčja, tam bodo ležali njegovi ideali neopaženi, in sprejemalo se bode samo to, kar je slabega.

Ako naj deluje učitelj v šoli, mora biti avtoriteta v šoli, pa tudi zunaj šole; gotovo je važno, da je učitelj gmotno neodvisen. Tu smo prispeli zopet

do važnega poglavja. Vse to velja zlasti za razmere na deželi. Stare razmere — *naturalno gospodarstvo* — so danes nemogoče, kajti največje važnosti je, da je učitelj z ozirom na svojo plačo neodvisen od občinstva; da bi to rekel na polna usta, učitelj ne sme prejemati plače od kmeta ali gospoda župana, sicer se povrne to, proti čemer se je učiteljstvo nekdanj bojevalo. Učitelj je bil odvisen od gospoda župnika in dekana; sedaj bi naj bil odvisen od župana? Neobhodno je potrebno, da bi imel učitelj več sredstev, da bi se mogel nekoliko geniti, pogledati svet, kupovati knjige. Pri njem se varči, a on bi naj bil vseveden za te otroke, poleg tega naj bi živil doma svoje otroke in še dajal kondicije, kakor se dogaja v mestih. Vse to je tako glupo, da se o tem niti ne da govoriti.

Učitelj naj bode avtoriteta doma, v rodbini. Ako bi naj bil učitelj prijatelj otrok, mora biti pred vsem prijatelj rodbine. Rodbina mora učitelja svojega otroka uvaževati in mora ž njim občevati, kolikor je le mogoče, da bi mogel postati učitelj svetovalec v rodbini. Kako naj vzgojuje učitelj 120 — šest- do dvanajstletnih učencev, ako more žrtvovati vsakemu le nekoliko trenutkov in ako so poleg tega razmere v rodbini docela druge? Občevanje v rodbini v pedagoške namene je težavno in zahteva pred vsem diskretnosti. Treba je biti silno opreznemu, stari ljudje se dajo težko vzgojevati. Vzgojevanje v šoli se mora dopolnjevati z vzgojo rodbine. Je li v šoli učitelj avtoriteta, mora imeti vsaj posreden vpliv na vzgojo v rodbini; mora staršem povedati, česar je treba, da bi se dopolnilo, kar se ima s šolo doseči. Da bi bili rodbina in šola intimni, odtod smo še daleč. Še enkrat opozarjam, da zahteva to občevanje učitelja z rodbino veliko diskretnost, mnogo premišljevanja, mnogo takta.

Končno, ako bi naj bil učitelj avtoriteta v rodbini, mora biti avtoriteta v občini, mora biti politiško popolnoma neodvisen. Ne samo, da mora imeti politiška prava, kakor vsak občan, ampak mora imeti tudi svobodo. Poveljevanje mora prestat. Danes dete ve, da je učitelj na vrvi tega in tega. Tu škoduje silno birokratizem sedanje šole. Zato je klic po politiški samostalnosti popolnoma upravičen. Biti avtoriteta v občini, ne pomeni pisariti pri gospodu županu, ampak ta avtoriteta se doseže, ko bode učitelj naobražen, nemara najbolj naobražen v občini, naj si pridobi naobrazbo po samouku ali po šoli. Danes ne bistvuje samo politiška, ampak tudi pedagoška zahteva, da bi dosegel učitelj višjo izobrazbo. Na kakšen način, v koliki meri, o tem lahko govorimo pozneje.

Shvatam: gospodarska neodvisnost, avtoriteta v rodbini: torej nezavisnost gospodarska, socialna, politiška.

Besedica o veselosti v šoli.

(L. Černež.)

Preljubo veselje, oj kje si doma?

Slomšek.

Kdor pozna količkaj otročjo dušo, kdor se more vsaj za trenotek zatopiti nazaj v preblazena leta svoje mladosti, mora priznati, kako prav je čutil naš pedagog in pesnik Slomšek, ko je pisal ovo krasno pesmico o veselju. — Mimogrede naj opomnim, da nam ta sicer priprosta pesmica kaže našega Slomškega v vsej njegovi velikosti.

Sredi otrok, pravi pesnik, je našel veselje. Da, da, pri mladini je pravo veselje doma. Kakor mlada račica v zaželeni vodi, se koplje rad otročji duh v radosti, da ga opazuješ z veseljem, če imaš oko za to in ti še sree ni popolnoma otrpnilo.

In smelo rečem: vkljub mnogovrstni individualni razliki so si vsi otroci enaki v tem, da so radi veseli. Izjeme, katerih nahajamo sicer često, so le žalostne priče kakršnekoli bolezni, telesne, še večkrat duševne. Včasih so pač tudi posledek napačne vzgoje — — —.

Pravi otrok ljubi veselost, v nji je zadovoljen, v nji je srečen. — Umevno je torej tudi, zakaj da imajo živahni, šaljivi otroci posebno, magnetično moč do drugih otrok: z neko tajno silo jih vlečejo nase. (Da se pa ujemajo tukaj isti skrajniki in ne nasprotni, se pač ume ob sebi.)

Le poglej onole deklico zadnjega razreda! Vedno je oblegana od svojih tovarišic, ki se je drže kakor bučele svoje matice. Pogosti smeh, prihajajoč iz tega živega klobčiča, nam priča, da je tamkaj nekaj veselega. In kdor opazuje to mnogokrat, pride do sklepa, da ne postavlja kako naključje te deklice v središče: njena živahnost in šaljivost ji dela prijateljice. In dasi je včasih prav nagajiva, kakor navihani Pavliha, in zdaj tej, zdaj oni kako zaigra, jo vendar ljubijo vse.

Kateri učitelj bi ne bil opazoval enakih primerov! Ali pa so taka opazovanja in sploh opazovanja otrok za nas važna? Kaj pa da! Moremo in moramo izkoriščati različna nagnjenja otročja v doseg vzvišenih naših namenov. Nagnjenje do veselosti nam prav posebno služi.

Prvič nam naj bo isto najboljšo sredstvo, s katerim vabimo otroke v šolo! Navdušenja za šolo je pri nas še presneto malo. To nam priča najbolj slaba in nemarna boja v šolo. Sam zakon, ki se često prav malomarno izvršuje, nam tukaj v obče ne odpomore. Kaj pa nam tudi pomaga, če pritira vsled kazni ogorčen oče otroka dopoldne v šolo, a opoldne ga nažene na pašo? S takimi otroki ne bomo nikdar nič dosegli! In ljudi za šolo navduševati? To je pač lepa misel, a posebnega uspeha tudi nima. To vemo! Nekaterim zanikernim staršem je sploh vsaka naša beseda bob ob steno. Drugi (navi-

hanci) pa ti kažejo itak veliko navdušenje za šolo, da misliš, da je tvoja beseda odveč. Le en primer!

Pred kratkim je bil pri meni tak oče. Njegovega nadepolnega sinčka vidim na mesec po dvakrat v šoli in — tedaj spi nezdravljivo. Ker je torej dobil že večkrat opominski list, si je mislil: zdaj bo pa že treba enkrat učitelja „zadovoljiti“. Prišel je in začel: „Gospod, jaz sem vas prišel prav lepo prosit, da bi mojega fanta prav čvrsto poprijeli. Rad bi ga potem kam naprej spravil. Rajtanje mu prav nič ne gre. Če ne bo storil, le ga! Jaz vam bom že kaj dal itd. itd.“ Ker poznam ptiča, sem mu povedal kar v obraz svoje mnenje ter potegnil krinko z njega. No, pomagalo ni nič.

Ako hočemo, da bodo otroci radi v šolo hodili, se nam jih je lotiti. Otrok naj dobi veselje do šole, da bo imel hrepenenje po nji. Tedaj bo tudi redno v šolo prihajal.

„Kaj pa ti je, France, da si tako zajokan?“ Fantič me pogleda v lice in skozi solzno mrenico mu zasije iz lepih oči rahel smehljaj, kakor skozi oblak zlato solncece. Pa de: „Doma so me hoteli podržati.“ — Siromaček je prosil, da bi smel v šolo, a ni nič pomagalo. Ko pa se je jokal in jokal, so ga vendar pustili.

Marsikateri tovariš je tudi gotovo z menoj vred mnogokrat doživel, da je prisopihal roditelj za otrokom, ker mu je ušel v šolo ter ga hotel tirati domov. Tu je prilika, da se učitelj z njim pogovori, če tudi dobi morebiti ta le odgovor: „Pa ga kar tukaj imejte, pa mu skrbite za vse!“

Nič ne dé, vajeni smo takih in sličnih besed in — odgovoriti že tudi znamo, če se nam ravno zdi.

Da pa dobi otrok veselje do šole, mora biti v šoli pred vsem veselo. To pa celo posebno že v prvem razredu, pri začetnikih. Ako se otroku od začetka šola priljubi, bo priden učenec in narobe. Kar se v prvem šolskem letu in sicer večinoma že prve dni pokvari, to se navadno sploh ne da nikdar več popolnoma popraviti.

Ne mislimo nikakor, da se mora otrok pred šolskim pragom s silo iznebiti svojega najboljšega prijatelja, veselja ter zameniti naravno veselo lice z nenaravno resnobnim!

Šola kot zbirališče nedolžne mladine bodi ob enem svetišče pravega veselja.

* * *

Še mnogo večjega pomena je veselost za pouk in vzgojo samo. Brez nje — rekel bi — ni pravega uspeha. Tukaj pa je in ostane učitelj tisti vrelec, iz katerega izhaja veselost; on je solnce, ki pošilja blagodejne žarke v mlade duše, da klije vsejano seme, da raste in rodi. — To bi vsaj naj bil!

Ako je učitelj vesel, je radosten ves razred. In kako delovanje je tedaj! Le spomni se tovariš blagega trenutka, ko si bil posebno dobre volje, recimo,

da si bil dobil ravno kako veselo poročilo. Kako vse drugače je bilo tedaj v razredu! Vse je šlo gladko, točka za točko. Otroci so se ti zdeli za polovico pametnejši nego drugekrati, a v svojem sreju si čutil zopet močnejše tisto skrivno vez, ki te veže na otroke, te vleče k njim. In bodi prepričan, da so čutili to tvoji učenci in sicer — v podvojeni meri!

Primerjaj več takih slučajev in pomisli, ali ni bil vsekdar — skoro vsekdar — vzrok tej prijetni premembi le v tebi?

Da, da, veselost učiteljeva je za šolo neizmernega pomena. — Kaže se v njegovem pogledu, v vsaki njegovi besedi, v vsem dejanju in nehanju. Iz otročjo duše pa odseva ta veselost, v srečnem obrazu, v živem očesu in — napeti delavnosti.

Otročji, kakor človeški duh sploh, je v veselju mnogo živější in za delo sposobnejši nego drugače. (Pesnikov seve pri tem nimam v mislih. Njim je često globoka bôl vir najlepših umotvorov.) Saj je čutil nekdo izmed nas navadnih ljudi, da je celo nekako duševno oživel, ko ga je po oblačnih dneh pogledalo nebo z jasnejšim, prijaznejšim pogledom, in za šolo veljajo posebno besede Potočnikove:

A kjer megle se vlačijo,
Duha moré in tlačijo.

Dobrovoljni učitelj ne bo tirjal od dece možke resnobe, dobro vedoč, da zlati trenutki mladosti itak hitro, hitro minejo. On ne bo imel vsakega smehljaja ali drugega izraza otročjega veselja za greh. Ne bo se bal oživiti ga tu ali tam sam s kako primerno, šaljivo povestico ali s kratko šalo. Ponavljam, kar sem že nekje zapisal, da je namreč marsikateremu otroku priprosta šalica ljubša nego košček kruha. Da, šala v pravi meri je za pouk to, kar so za jedi dišave: dela ga prijetnejšega in pospešuje prebavljivost.

Dober učitelj bo skrbel, da ne bode vsled veselosti šolska disciplina trpela, marveč pridobila.

Prava veselost in prava strogost sta si le navidezni nasprotnici, a v istini sta si najboljši prijateljici.

Uvideli smo pomen veselosti za šolo. Učitelj bi naj bil posebno dobre volje; tedaj bi se pokazali drugačni uspehi v vsakem oziru! On bi pač menda tudi bil večinoma takšen, saj mu vedno občevanje z mladino ohrani do najpoznejših let več ali manj mladinskega duha; navdušen za svoj poklic je tudi, a nekaj družega je, kar mu temni in duši veselost: to je skrb — prokleta!

Naše gmotno stanje je — vkljub vsem regulacijam — tako žalostno, da nam je najhujša skrb skoraj zvestejša družica nego prosjaku, ki hodi od hiše do hiše. A kjer je doma taka skrb, tam ne more biti ob enem dobre volje — pri najboljši volji ne! In to čutimo neljubo mi, to čuti naša šolska mladina in čuti vse šolstvo — — —.

Naša beda je ravno zaradi tega, ker nam uničuje za uspešno delovanje v šoli toli potrebno veselost, največja ovira boljšemu napredku.

Da bi se hotelo vendar to enkrat spoznati in res — temeljito popraviti!

Sicer pa: blagor ti tovariš, ki si ohranil vkljub naši stanovski rani vsaj nekoliko veselosti in — trikrat blagor tvojim učencem!

Sredstva, katerih naj se poslužuje učiteljstvo v nadaljno izobraževanje.

(Konferenčna razprava.)

Otem predmetu bi se dalo govoriti mnogovrstno in obširno; a jaz se potrudim, da se izrazim kolikor največ možno — kratko.

Kakor zjavi železno orodje, ako ni vedno v rabi, tako otopi, otrpne tudi človeški duh, ako neprestano ne delujemo ž njim. Toda marsikateri učitelj misli, ko dostane učiteljski izpit in ga imenujejo definitivnega, da je zdaj zadostil že popolnoma. Marsikateri tak mladič gleda celo preko ramen starejšim svojim starišem in predstojnikom. A kako napačna je taka misel, tega nas uveri že dr. Gottlob Schumann, pišoč, da je izobrazba na učiteljišču le podlaga, na kateri moramo delovati dalje, da postanemo res dobri učitelji. „Die Praxis“, tako poudarja Schumann, „kann leicht zum handwerksmässigen Schlendrian werden, wenn der Geist nicht durch unausgesetzte geistige Nahrung frisch erhalten wird.“

Kako je potrebno, da se učiteljstvo dalje izobražuje, to je uvaževal že zakonodajalec, zakaj zakon z dne 14. maja 1869. l. v IV. odstavku, naslovljenem „Nadaljno izobraževanje učiteljev“ (vide Heinza str. 37!) natanko določa, kako naj se vrši to nadaljno izobraževanje. Paragraf 43. tega odstavka namreč slove tako: „Nadaljno izobraževanje učiteljev v pedagogičnem in znanstvenem oziru je pospeševati s šolskimi časopisi, učiteljskimi knjižnicami, periodičnimi konferencami in nadaljevalnimi učnimi tečaji.“

Stvar je jasna sama na sebi, da ji ni treba komentara. Zato se jaz pomudim le pri sredstvih, ki se mi zdé posebno važna v nadaljno izobraževanje učiteljstva.

Kot najiminenitnejše tako sredstvo smatram čtivo (Lecture). A kaj naj čita učitelj? Schumann nasvetuje sledeče: 1. Spise pedagogične in didaktične vsebine, ki naj mu služijo nekoliko v to, da se v posameznem temeljiteje pripravlja za pouk, a nekoliko tudi v to, da se v pedagogiki čedalje bolj izobražuje v obče; 2. spise iz različnih šolskih ved; 3. spise iz domačega slovstva, da bode čedalje bolj razumeval in se vglobljal v življenje narodovo; 4. spise odličnih klasikov in pesnikov.

Tu poudarjam, naj bi učitelj posebno proučeval metodične spise. Vsak ve, kako se godi mlademu učitelju, ko stopi z učiteljišča v praktično življenje. Po glavi mu kar mrgoli namišljene učenosti; a v šoli je navadno, posebno pri učencih začetnikih, toli nespreten in neroden, da se je čuditi. Torej: metodične knjige v roko in iste proučevati!

Drugo, kar toplo priporočam, je: temeljito proučevanje slovenščine. Sramotno je, če se učitelj ne potruži, da si popolnoma prilasti mili materin jezik; sramotno je, če je v izražanju svojih misli silno neroden; sramotno je, če so njegovi spisi po obliki in vsebini revni, mrgoleči statističnih in slovnških napak; če si ne more ustanoviti svoje sodbe o delih naših pisateljev in pesnikov — prvakov! Torej čitati je treba in zopet čitati, in to ne le kakih političnih časopisov, nego tudi vse važnejše pojave na književnem našem polju. Učitelj sploh napreduj v duhu časa! Ko dobiš knjigo v roko, n. pr. leposlovno delo kakega boljšega pisatelja, čitaj počasi, s premislekom; lepa rekla, neznane besede si beleži v beležnico; dobro je tudi, če zraven pripišeš še kratko vsebino in svojo sodbo o knjigi. Sploh: studiraj in ne le beri vsak boljši spis! Če česa ne razumeš, poprašaj koga, ki ti stvar pojasni. Tega te ne bodi sram, ker naše življenje je večna šola!

Nastane seveda vprašanje, kje naj si dohiva učitelj čtiva, ker mu materialna sredstva ne dovoljujejo, da bi si ga priskrboval sam. No, to je pač naloga naših okrajnih učiteljskih knjižnic, ki so izvrstno sredstvo nadaljnega učiteljevega izobraževanja. Le želim, da bi se bogato zalagala ter bi se iz bogatega vira naših knjižnic pridneje zajemalo, nego doslej.

A ne le čitati treba, nego vaditi se je tudi v primernem izražanju svojih misli. Odkrito povem, da nekateri učitelji v tem obziru tako zalenijo, da postanejo vsakega koncepta prav nezmožni. In vendar je dober koncept silno važen, da, merilo je izobrazbe posameznikove! Moj pokojni brat, vadnični učitelj Avgust Leban, je to dejstvo prav dobro označil v nekdanjem Lapajnetovem „Slov. Učitelju“, pišoč med drugim: „Ker se nekateri učitelji tako zelo bojijo pisanja in ker le tedaj poiščejo pero, kadar ne morejo drugače, zaradi tega jim primanjkuje potrebne vaje. Kar so si bili pridobili v prejšnjih letih ročnosti v izražanju lastnih misli, skadi se nerešljivo: nezmožnost postane očitna, kadar je učitelj primoran vložiti kako prošnjo ali spisati sestanek v kateremkoli si bodi smislu njega se tikajočega delokrožja. Kdor sam ničesa ne zna, tudi drugih ne more poučevati, še celo popravljati ne more ročno samih nalog. Primoran je jemati izglede za pismene vaje, vsako malo pisemce, vsako pobotnico iz knjig, servilno je na njo navezan ter zbog tega ne more kar hipoma porabiti pravega, prikladnega trenutka, še manje pa akomodirati svojih izglede (pri primernih vajah) času in krajevnim okoliščinam, kar je v pedagogiki velikega pomena.“

Zato je pač dobro, da se ob okrajnih učiteljskih konferencah zahtevajo referati od vseh udov konference. S tem se tudi lenobniki nekako primo-

rajo, da se vadijo v pismenem izraževanju svojih misli. Na tak način pa tudi naši predstojniki lahko sodijo o spretnosti ali nespretnosti tega ali onega učitelja. Le tega ne vem, kam prehajajo ti referati. Upam, da ne zaidejo sčasoma v kako štacuno, kjer se zavijajo v nje klobase, slanina ali druga živila. Nasvetoval bi, naj bi e. kr. okrajni šolski svet — po zgledu e. kr. okrajnega šolskega sveta v Sežani na Primorskem — izdajal vsako leto skupno šolsko poročilo vsega okraja, kjer bi se vselej tudi tiskalo par najboljših referatov. —

Da razne učiteljske konference, razna učiteljska društva eminentno podpirajo učiteljevo nadaljno izobraževanje, ni treba dokazovati. Dovolj, da navedem le značilne besede Schumannove v tem obziru: „Die brüderliche Gemeinschaft mit Amtsgenossen hat eine besondere Bedeutung für die Fortbildung; denn hier kommt neben der Theorie die praktische Amtserfahrung zu Gehör und findet Beachtung in der Discussion, welche lebhaft aurgt.“

Učitelj naj se skuša spopolniti tudi v kmetijstvu, muziki in zdravoslovju, pa si pridobiti nekaj prakse tudi v pravnih stvareh; kajti s tem znanjem bode lahko veliko koristil svojim rojakom. Glede kmetijstva naj čita strokovne knjige, katerih imamo tudi Slovenci nekaj; za muziko priporočam Heinzejevo „Musik- u. Harmonielehre“, za zdravoslovje „Universal-Gesundheitslexikon“ dr. Ruffov, a za pravne stvari „Slovenskega pravnika“, ki ga je spisal dr. Tavčar. Seveda si mora še preje popolnoma prisvojiti znanje — šolskih postav. Vrhutega priporočam marljivo čitanje pedagogičnih listov, v katere naj bi učitelj včasih kaj pisal, če drugega ne, vsaj kak kratek dopis, da mu ne zjavi pero in ne otrpnejo dušne sile. — Končno želim, da bi slavna vlada oživotvorila tako zvane „učne kurze“. Na Štajerskem imajo n. pr. take kurze, v katerih se učitelji pripravljajo za izpit za meščanske šole. Takih kurzov bi trebalo tudi pri nas.

Za svojega bivanja v Mailbergu ob avstrijsko-moravski meji sem se seznanil z inteligentnim Prusom, ki me je vprašal, ali se pri nas pošiljajo inteligentnejši ljudski učitelji o počitnicah na znanstvena potovanja na vladne stroške, kakor se to godi v njegovi domovini. Na žalost sem mu moral zatrditi, da pri nas ljudski učitelj še ne vživa te dobrote. Kakor znano, je kolega Stiasny res potoval po Ruskem, a moral je globoko segniti le v svoj žep; sreča še, da mu ni bil — prazen. Kako lepo bi bilo, če bi n. pr. slavna vlada naklonila o letošnjih počitnicah nekaj veljavniših „cesarskih podobie“ nekaterim učiteljem, ki bi naj obiskali razstavo v Parizu. Ko bi se vrnili, bi morali seveda poročati, kaj so koristnega videli glede šolstva v Parizu itd. Izražujoč željo, da bi slavna vlada uvaževala moj nasvet, skončujem svoj referat.

Janko Leban.

Iz pedagoških časnikov.

„Učitelj“ je prinesel iz peresa A. Šicove članek, v katerem razpravlja o „izvenšolskih vzrokih nervozitete otrok“. Ker utegne v tem članku marsikako zrno ležati za bralce „Popotnika“, naj ga podam v doslovnem prevodu:

V znani publikaciji berlinskih profesorjev Ziehena in Schillera — „Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der pädagogischen Psychologie und Physiologie“ — je izšlo pred kratkim delce profesorja A. Cramera iz Göttingena, ki se bavi z izvenšolskimi vzroki nervoznosti mladeži. Tenor tega delca je, da se ne morejo prištevati moderni šoli, četudi zasluži ta radi svojih mnogokrat previsokih zahtev, s katerimi dejstveno škodljivo na zdravje otrok, marsikaterikrat okor, vse bolezni, na katerih trpi mlado pokolenje; zlasti pa se ne more pripisati na rovaš sedanje šole, da je ona edina povzročiteljica bolezni živčnega sistema, zlasti nervoznosti mladega pokolenja. Izven šole se more najti mnogo povodov nervoznosti mladih, bolezni, ki se javlja v teh le glavnih načinih: histerija, nevrastenija (doslovno „slabost živcev“), prevelike dražljivosti in različnih simptomov, ki karakterizira vsakovrstne stopnje degeneracije.

Med vzroki nervoznosti mladih se na prvem mestu navadno imenuje dednost — a to neposredna (po starših) in posredna (po daljših sorodnikih). Avtor ne odrekuj dednosti različnega pomena, toda svari pred prenapeto bojazljivostjo, h kateri nas ne vedejo samo različni popularni spiski zdravnikov, ampak tudi v znameniti meri senzacijski romani in drame, ki slikajo s kričečimi barvami različne degenerirane tipe. Čitatelji senzacijskih romanov in obiskovalci gledališča, na čigar deskah se često predstavljajo priljubljene igre modernih dramatikov, običajno domnevajo, da bode vsako dete, v čigar rodbini so se nahajali na živcih ali duševno bolani člani, kmalu zbolelo na istih boleznih. Po natančnih proučevanjih se je sicer dognalo, da jih je bilo od 100 duševno bolnih sicer 80 dedno obteženih; toda poleg tega se je po drugih raziskavanjih našlo 370 popolnoma zdravih in normalnih oseb v rodbinah, izmed katerih je bilo 54% dedno obteženih (in sicer 28% premo ali neposredno, in 26% posredno obteženih), a iz teh poslednjih dat se more črpati uteha, da se preveč ni bati razširjanja nervnih in duševnih bolezni po vplivu dednosti.

Otroške bolezni, zlasti priščne (Ausschlag-) bolezni, kot osepnice, ošpice, nadalje davica in influenza in mnoge druge bolezni, ki so spojene z večjo ali manjšo vročico, dejstvujejo pogubno na živčni sistem mladeži. K tej pogubni dejavnosti bolezni na živce otrok pridružuje se ravnotako pogubno in nepripravno zadržanje staršev in otrokovih střežajev med boleznijo in ozdravljenjem. V vročici je dete apatiško in si želi mira; nekoliko dni po vročici je zdražljivo in naklonjeno jokati; preskrbni starši, tetice, babice in kumice ne odhajajo od postelje bolnega otroka ter ga na vse mogoče načine „razveseljujejo in zabavajo“. Toda otroka to tako utruja in muči, da zapusti pred rokom posteljo, samo da bi se rešil te prenapete skrbi; nasledek tega predčasnega zapuščanja postelje je ta, da otrok trpi i delj časa po prestani bolezni; navadno ostaja zdražljiv, plačljiv, slabo spi, njegova veselost se dolgo ne vrne. Starejši otroci se pošiljajo, jedva je bolezen minola, v šolo, kajti — po mnenju staršev — zanje je vsaka zamujena šolska ura nepovrnjiva. Oslabenje

telesa in duše otrôk se tako po prestani bolezni še povečuje po trudu v šoli, kar vpliva neizmerno pogubno na ves živčni sostav in je često povod strašnih nasledkov, n. pr. dušne otopelosti, bolezni sv. Vida i. t. d.

Fiziški pretresi, n. pr. udar na glavo, in moralni, n. pr. strah, ne škodujejo tako razvitim in zdravim otrokom, kakor slabim in rahločutnim. Vsled tega stoji avtor odločno na strani zapriseženih sovražnikov telesnih kazni, katere so še v rabi navzlic vsem napredkom pedagogike — v nekaterih krajih — najbolj v očetnjavi avtorovi. Z ironiško skromnostjo pravi: „Je li ima telesna kazen s pedagoškega stališča v šoli kakšen pomen, tega ne morem odločiti; po mojem osebnem mnenju kot zdravnik psihiater ta kazen zdravim otrokom ne prinaša nič dobrega, preje zlo nego dobro; otrokom pa, ki so nervozni, tem vedno samo škoduje.

Najvažnejši izmed vzrokov nervoznosti otrôk, zlasti v bogatih in inteligentnih rodbinah, so razmere, v katerih živé in dospevajo. Takoj v prvih dneh otrokovega življenja začenja raj. Vsak gost mora pogledati hoté ali nehoté otroka; ako dete spi, ga zbudé, da vidijo obiskovalci barvo oči. To nepotrebno zburjanje iz spanja, ki je tako potrebno v prvih dneh življenja, brezmernost dojmov, n. pr. premočne luči, zvokov in glasov, so prvi činitelji, ki povzročujejo preoteženje slabe dušice. V dôbi, ko začenja otrok govoriti, vzpodbuja bahatost staršev, da bi pospešili prirodni razvoj otroka in ga dresirali v takozvano „čudovito dete“. Živčni sostav se s tem preveč draži, utruja, a dete, nad svojo dôbo razvito, navadno nikdar ne izpolnjuje v poznejših letih onih nad, katere so stavili starši vanj. — Ravnoista bahatost sili včasih starše, da večkrat brez pomislekov puščajo otroka predčasno v šolo, kar normalno razvitemu otroku sicer navadno ne škoduje; za slabe otroke, fiziški nerazvite ali počasi se razvijajoče, je vsak mesec pozneje, ko začenjajo v šolo hoditi, velike koristi. Starejši otroci, ki že zahajajo v šolo, se doma preobtežujejo z domačim poukom, dà, mnogokrat celo nastopijo na deskah, ki pomenijo svet — v živih podobah in diletantskih gledališčih — se učijo plesati, hodijo na otroške plesé i. t. d. Vse to škodi živčnemu sostavu po množini dojmov, kakor tudi vsled tega, ker trajajo slične otroške zabave dolgo v noč, često tudi čez polnoč, ker se torej ne privošči otrokom potrebnega počitka in obnovenja moči v spanju. V dôbi, ko dospevajo otroci, se ravna z otroki brez ozira na njihov duševni razvoj kakor z odraslimi: starši jih jemljejo s seboj v družbo in v gledališče na dramatiške predstave, ki tudi v najboljšem slučaju ne odgovarjajo njih dôbi, v najslabšem pa — jih demoralizira; zato se more tudi reči o nepripravni lekturi, o vsem velikomestnem življenju, ki nima niti na odrasle dobrega vpliva, dospevajoče pa samo kazi. Po uvaževanju avtorovem se nahaja še cela vrsta pogubnih vplivov, katerih ne moremo pripisati šoli: vsak zase sicer ne pomeni mnogo, toda ako se pojavi v znatno intenzivni obliki ali ako se spoji z nekoliko drugih sličnih činiteljev, tedaj vstvarja tisto stanje oslavljenja živcev, katero naziramo (nikakor brez povoda) kot žalostno znamenje sedanjega pokolenja.

* * *

Poslednje število časnika „Posel z Budée“ prinaša razpravo „Poučuj iz življenja za življenje“, ki ga tudi podam v doslovnem prevodu:

S temnimi, črnimi stekli gleda veliki ruski mislec z Jasne Poljane na sedanje francosko, nemško, švičarsko, avstrijsko in drugo šolstvo. Ne oponaša

samo sedanjemu šolstvu nedovršenost — kakor mnogi drugi pedagoški misleci — ampak je premo razglašala kot škodljivo.

Da se človeku pred daljnjim naobraženjem gabi, licemerstvo in prevara, zmešnjava znanja, to je po Tolstem sad naših šol. Samo Kitajci se morejo baje ponašati dandanes z dobro in stopnji sedanje naobraženosti primerno šolo.

Četudi bi nasprotovali nekaterim izvajanjem Tolstega, v tem vendar ž njim soglašamo, to vemo vsi, da se v naših šolah ne učimo iz življenja. In kar ni iz življenja, ni za življenje.

Učenec, ki prihaja iz naše šole po osemletnem marljivem posetu, ve, kaj je dopolnilo, kako se deli ulomek z ulomkom, koliko zob ima pes, katerega leta je umrl Ladislav Posmrtni, in Bog ve, kaj še vse, toda o vprašanih življenja, četudi o najbolj običajnih, ima tako temne in enostranske nazore, da je groza. Najbolje klasificirani učenec stopi iz šole v življenje, a je manje na življenje pripravljen, nego njegov sodrug z manjo „šolsko“ naobrazbo. Nič čudnega. Prvi je bil zavzet osem celih let za šolo, kjer je tako imenitno prospeval, resničnega življenja pa ni opazoval, a šola mu ga je še manje razjasnjevala. Drugi pa ni živel samo za šolo, ampak se je zanimal tudi za življenje in prirodo. Zato tudi drugače nazira življenje in se v njem drugače krete, nego njegov sodrug z najlepšo šolsko naobrazbo, z naobrazbo iz knjig.

Tako je tudi na višjih šolah. Le pomislimo na vstop mladega kolege iz zavoda v življenje. To je skusil vsak izmed nas in opaža neprenehoma tudi pri drugih. Kako malenkostni, celo smešni so njih nazori o najprostejših stvareh; kakšen je njih nastop v javnosti!

„Šola je semenišče utopizma, ki ne vidi niti najobičajnejših stvari; je kakor konj z zaklopkami na očeh, ne vidič ne na desno, niti na levo.“ — Masaryk.

Mnogokateri nemara misli, ko bere te vrstice, da hočem, naj bi bili 14letni učenci, ki stopijo iz šole, že kakor izkušeni, resni možje, kateri bi razpravljali prav filozofski o vprašanih, vznemirjajočih človeško družbo, in nemara z očesom gledali v svet, katero je omračeno že po mnogih prevarah. — Toda tega ne menim. Dobro vem, da tega ne more doseči nobena šola in noben pouk; to je zadača pravega življenja.

Toda to moremo, smemo in moramo od šolskega pouka zahtevati, da bi pripravil mladeniča ali devico dostatno na pravo življenje, da bi ju oborožil z vsem, kar bodeta potrebovala v vedno silnejšem boju za obrambo svojega lastnega „jaz“, da bi ju storil zmožne, se sami sebe dalje naobraževati, da bi ne bila potem trstika, ki se maha v vetru, in se ne dala zavesti po vsakem hipnem dojemu in pritisku, da bi ne sprejemala vse, kar čitata, slišita ali vidita za veljaven denar, da bi bila misleča človeka, da bi brez ovinkov in blojenja korakala v življenje po pravi stezi, izkratka: da bi ne prihajala iz šole tako gluha, slepa in glupa, da bi se stoprav potem morala učiti, kako se mora gledati, poslušati in misliti.

Da šola pri sedanjem načinu pouka temu ali popolnoma ne ali pa le deloma zadostuje, to vsakdo pripoznava. Da ni še hujše, se imamo samo zahvaljevati srečni naključbi, da dete ni 24 ur na dan v šoli, ampak se uči tri četrtine svojega časa tudi v življenju, prirodi in družbi; samo četrtino časa živi natečno hrano v šoli.

Ne pozabljam tudi na temne strani izvenšolskih vplivov na dete, toda gotovo je, da dobra stran teh vplivov mnogokrat nadkrili po njih storjeno

škodo, ki bi se pa dala znižati na najmanjšo mero, ko bi tudi šolski pouk zasegal pravilno v življenje, ko bi se bolj oziralo na življenska, prirodna in družbina vprašanja.

„Vsak pouk bodi samo odgovor na vprašanja, katera stavi resnično življenje.“ — Tolstoj.

„Uči življenje v življenju samem!“ — Rousseau.

„Izkoriščaj vse razmere in sredstva, ki vedejo k smotru: nadarjenost učencev, okolico učenca in mestne razmere v gotovih dobah za to, kar zanima v danem trenutku.“ — Masaryk.

Toda vsili se vprašanje:

Smemo li z učenci v šoli pretresavati vprašanja, stavljeni po resničnem življenju? Smemo li učiti življenje iz samega življenja? Smemo izkorisčati vsa sredstva in razmere, vedočih v gotovih dobah k smotru?

Slušajmo odgovor, glas od zgoraj, proti kateremu smo brez moči, kateremu moramo biti slepo poslušni: „Temelj vsega pouka mora biti učbena osnova; od nje se na kakšen način koli odstranjati ni dovoljeno. V nji zapopadena učna snov se razdeli na posamezne mesece šolskega leta; ta razdelitev mora biti vodilo za podrobno razdelitev snovi za vsak dan in vsako uro.“

Treba samo še dostaviti:

„Vse šole naj nastavijo mesto učiteljev stroje, ki bi delal povsod enako, da bi mi zgoraj vedeli, kaj se v vsaki minuti v vseh šolah godi in da bi — varčili z denarjem.“

In sedaj smo pravzaprav s svojim uvaževanjem pri kraju; kajti da bi ne vzgajali v šolah kipov, ki stojijo tako dolgo, dokler imajo oporo, in padejo, brž ko se opora odstrani, ampak da bi izpuščali iz šol misleče ljudi, ki ne-sejo v življenje pravilne predstave o resničnem življenju in pravilen razgled vsaj po najbližji okolici, v to je treba svobode in prostosti pri pouku, katere, žalibog, še danes nimamo.

Masaryk pravi v svojem predavanju:

„Učitelj bodi prestejši, nego je sedaj, da bi ne imel predpisane maršrute za ves pouk.“

Prostosti nimamo, a tako upada naš pouk iz življenja za življenje na prilično poučevanje v pripravnih trenutkih, katere si moramo od tako podrobno zmerjenega časa za pouk krasti. Toda ne sramujmo se te kraje in kradimo, kjerkoli se da.

Tudi pri takšnem pouku ob prilikah se mnogo dobrega doseže. — Toda pozor!

Osnova in razvrstitev!

Ne morem tu tudi zamolčati, da se v poslednji dobi stremi po reformah v gori navedenem smislu, reformuje se v vseh predmetih, toda — na papirju. Ostaja večinoma pri predlogih, pri tožbah. Poglejmo le poslednjo izdano učbeno osnovo!

Glavna reforma našega šolstva je odvisna od svobode in prostosti učiteljeve pri vsem pouku. Dokler ne bode učitelj prost v šoli, dokler ne bode vezan na osnove in podrobne načrte za vsako četrt ure, dotlej ne velja izrek Tolstega, da si prinaša učenec iz naše šole mržnjo do daljnje naobrazbe, licemerstvo, prevaro in zmešnjavo znanja, in da se začjenja šele tedaj iz življenja učiti, ko šolo zapusti.

„Edini kriterij pedagogike je svoboda“, pravi Tolstoj.

Toda v uteho tistim pestovateljem mladeži, katerim je treba tlaka od vseh strani, kakor ribi vode, in podrobnih načrtov, kot strojem pare, dostavim: „Nič strahu! Zaželeno prostost ne pride v naše šole tako hitro. Kaj bi rekli na to zgoraj?“ — „Seveda, da bi postala šola narodnostna, politiska in socialna plesna sobana! Seveda!“

* * *

„Nekaj o vaji obeh rôk.“ Pod tem naslovom čitamo v „Besedi učiteljski“ sledeče:

Nekdaj — in temu še ni tako dolgo — je marsikatera mati, če je bilo potrebno, takoj na strog način zavrnila svojega otroka, ako je hotel ta kdaj rabiti svojo levo roko, bodisi pri delu, bodisi pri kakšni igri ali pri jedi.

In danes? Nikomur ne pade v glavo se nad tem ogorčiti, ako prevlada leva roka naših gojencev svojo sestro, telo naopak, danes bi bilo dete karano, ako bi pri jedi se posluževalo desne roke mesto leve.

Kako se časi menijo! Žal, da je naša družba spoznala ravnopravnost leve roke samo pri jedi, in da dovoljujejo našim otrokom samo tu rabiti in vaditi svojo levico.

Da bi se i levica vadila kot desnica, to se danes še ni doseglo. Zdi se nam, kot da bi bila desna roka že preje odločena za podrejenost in bi ne smela doseči samostalnosti. Nje vajo prezira dom in v tem nadaljuje i šola.

Vaja in pestovanje samo ene roke se da opazati v vseh slojih, in vendar bi bilo silno dobro v mnogih ne predvidenih slučajih, ko bi bila druga roka izurjena (n. pr. če je desnica ranjena, zamrzla, ohromela itd.), in gotovo se ne da ovreči trditve, da bi pridala takšna obojna izurjenost vsem izdelkom roke nekakšno lahkoto in večjo lepoto.

V otroških vrteih, v ljudski šoli se je spoznala potreba, vaditi roki in oko; v tej zadevi se lahko zaznamuje znaten napredek. Toda da bi napredni vzgojevalci tudi gledali na izurjenje obeh rôk, ni mogoče povsod reči.

A pestovanje leve roke skupno z desnico bi se ne smelo prezirati v naših šolah, kajti že prirojen nagon kaže na enakomerno rabo leve roke, kakor desne; razen tega se pojavijo pri rokodelstvih brezštevilni slučaji, kjer je možnost, rabiti i levo roko, za rokodelca nepregledne važnosti.

Je gotovo, da ne manj nego 240 rokodelstev in delastev odvisi od izurjenosti ne ene, ampak obeh rôk.

To je, mislim, dovolj vzroka za naš dom in šolo, da bi se lotila izurjenja obeh rok.

V Filadelfiji se je že pred 40 leti začelo uriti obe roki, in sistematiško izurjenje je že dolgo uvedeno v tamkajšnjih šolah. Vaja sestoji večinoma iz risanja na tabli, modelovanja gline in iz rezbarstva; seveda delata to obe roki enakomerno.

Četudi te vaje niso obvezne, vendar obiskuje okoli 2000 dečkov in deklet ta posebni pouk, ki tvori nekakšen dveleten tečaj z učno dobo enega poldne v tednu.

V poročilih o tu opaženih nasledkih vidimo, da takšen kurs vsemu napredku učencev samo koristi, a razen tega tudi ni brez dobrega vpliva na njih zadržanje in telesni in duševni razvoj.

Ni brez zanimivosti, tudi opazovati, kako znatno se razlikuje vladanje mišic normalnega, zdravega otroka od vladanja gojenca, ki se je udeleževal onih vaj za obe roki.

V tej zadevi je delal prof. Haucock mnogo poskusov z velikim številom otrok, a ti so dokazali, da so velike mišice najpreje delovale, potem pa po vrsti od pleč do rok.

Sila in bistrost roke pri početku naj je mala, po izurjenju pa postaja vedno večja, potem pa včasih postane tako močna, da celo nadkriljuje moč rame. Da pa takšna vaja fiziških sil pri ozki vzajemnosti mišic, živcev in čutov dobro deluje tudi na duševne organe, tega ni treba posebno poudarjati, da bi se izurjenje obeh rok še boljše priporočalo.

Le pomislimo, da se je dosegla izurjenost, s katero se odlikujejo Japonci v risanju, samo z zgodnim in stalnim urjenjem brez vseh slikarskih opor in podlag za roke, da celo naopak, neomejenim in prostim kretanjem in praktiško vajo celega ramena.

Vaja obeh rok — o tem gotovo ne bode nikdo izmed cenjenih čitateljev dvomil — dobro vpliva na vsakovrstno delo ali na vsak poklic, kateremu se dete posveti v življenju, kajti ni rokodelstva ali obrti, ki bi se ne mogla pridobiti po izurjenju leve roke, ne govoreč niti o neocenljivosti pri umetnostih.

Zadača teh črtic je, opozoriti domovje in šolo na zanemarjanje dolžnosti, izuriti levico tako kakor desnico in tiste vzbujati, katerih se tiče, da bi bolje pazili na tako vajo in jo povsod podpirali, kajti s tem se otroku pomaga do popolnosti.

D. P.

O detinji psihologiji.

Po James Sullyju v „Pedagogiškich razgledih“ V. Černý.

Poslovenil **Drag. Přibíl.**

Ni ga predmeta med vsemi novimi predmeti, katere je moderna veda uvela, ki bi bil bolj vabljev od detinje psihologije. Začetki vsake stvari so polni zanimivosti, kakor opazujemo to na velikem številu raziskavanj, ki so danes posvečena nastanku ljudskih uredb in idej in vsem različnim pojavom življenja. A začetki človeškega duha, temne prve faze razvoja našega takorekoč božanskega razuma, morajo biti gotovo najbolj zanimivi od vseh. In detinstvo ima svoj posebni čar. V lastnovoljnih javljenjih še nepokvarjenega otroškega duha vabi izbrana poezija. Nazori, katere ima otrok o tem njemu novem svetu, so ravno tako oddaljeni od naših predsodkov in naših docela dovršenih mnenj, kakor se povznašajo otroci nad naša konvencionalna pravila obnašanja. Dete ima nedvomno grde in neprijetne lastnosti. Vendar pa si ne morem predstavljati, da bi mogel pravičen opazovalec otrok kedaj verjeti v njega popolno pokvarjenost. Mogoče je tudi, da se da v нравnem oziru popolnoma neomadeževan duh, videč ta sveža in prikladna opazovanja o stvareh, katera so, četudi večkrat bizarna, vendarle popolnoma zdrava in čista, zavesti po onem ljubkem izmisleku Platona in Wordswortha, da prinaša novodošlec iz svojega prejšnjega bivališča v življenje ideje in čute s seboj,

ki se vznašajo visoko nad nivô zemeljskega izkustva. Naj bo temu kakor hoče, odkrit in nepredzavzet duh se more mnogo naučiti iz resnega proučavanja detinstva. To je doba, ko podaja tudi najnavadnejši duh opazovalcu nekaj znamenitega. Nemara ni zdravega otroka, ki bi ne nujal v vsakem trenutku nekakšen nov duševni ali nramni pojav, kateri je pripraven zanimati, zabavati ali poučevati, če so le navzoče poznavalčeve oči, ki bi pojave videle.

Toda tu ne gre samo za poetiško stran detinstva. Obračati moramo svojo pozornost h klijočim zarodkom razumnosti tudi s strožjega stališča vede. Ne da bi naj bil učenjak brezčuten za estetiški kras svojega predmeta. Botanik mora gotovo čutiti nekaj o bogatem celku krasote, ki je položen i v tako neznaten predmet kot je cvet ob cesti. Znanstvena zvedavost stopi često v svojo polno in bujno silo pod genialnim in oživljajočim vplivom vročega občudovanja. Človek, čigar pronicavo oko je zmožno zapaziti vse lepe in vsele poteze otroškega veka, je tudi najbolj sposoben opazovati znanstveno njega zmožnosti. Samo da mora biti v tem slučaju estetiški zajem podrejen znanstvenemu.

Veda, ki se bavi posebno z otroškim duhom, je psihologija. Samo psiholog je upravičen zaznamovati in razlagati vsa njegova čudna javljenja. A na drugi strani ima otroško življenje posebno zanimivost za psihologa. Seveda more tudi z drugimi sredstvi proučavati način, po katerem ljudski duh napreduje, in zakone, ki zvežejo njega zaporedna gibanja. Psiholog ima svojo lastno dušo, ki je premo pristopna njegovemu notranjemu pogledu; ima duše svojih prijateljev in znancev, koder more nabrati takisto množino opazovanj, če so le odkritosrčni in zgovorni. A vendar si ne sme dovoliti, da bi ne proučaval tudi še nerazvitih duhov malih otrok. Njegova naloga je tista, kakor vseh drugih znanstvenih delavcev: razjasnjevati zloženo z enostavnim, stopati od končnega in popolnega izsledka nazaj k prvim in nenatančnim načrtom. V to svrho mora skrbno proučavati začetne faze duševnega življenja, ki se pojavljajo premo pred njegovimi očmi na vsakem otroku.

Nekatera izmed najvažnejših vprašanj, ki se nanašajo na prirodnost in namen človeka, nas privajajo k opazovanju detinstva. Med drugimi tole vprašanje, o katerem se razpravlja toli goreče: jeli zavest vrojena sila, katero ima človek, še predno so dejstvovali nanj vnanji vplivi družbe, avtoritete, discipline in nramne vzgoje, ki prispevajo k njenemu formiranju, ali je naopak zavest plod v teku tega izvežbanja zadobljenih dojmov? Dozdevno ni nič bolj pripravnega, da bi nekako razjasnilo to važno vprašanje, od vestnega opazovanja prvih let življenja.

Toda niti tako se ne izčrpava ves pomen detinstva za modernega psihologa. Učimo se privezavati individualno življenje k življenju plemena in to življenje še dalje skupnemu življenju vseh čutečih stvorov. Nauk o razvoju nas sili, da bi gledali ne pričujoči razvoj ljudskega razuma kot na pogojnega in pripravljenega po dolгих vekih ljudskega izkustva in po še daljših

dobah živalskega ali zverskega izkustva. Civilizirani posameznik je na tak način nekakšen spomin, nekakšna skrajšana skupnost vsega oddaljenega organizatorskega dela prirode, izdelek, struktura zavednega življenja. Po tem naziranju odgovarjajo zaporedne faze duševnega življenja v posamezniku periodam dolgega organizatorskega napredovanja: rastlinsko življenje, živalsko, človeško, civilizirano. Jeli temu tako, nujajo nam prva leta otroka poseben zajem starodavnosti.

Tukaj moremo zaznamovati stične točke vznešenega človeškega razuma in nizke inteligence živali. V najobičajnejšem otroku moremo videti novo dramatiško predstavo velikega kozmiškega dejanja: razumnost se vzpenja težavno iz sirove mase čutov in zverinskih nagonov.

A ne domnevajmo, da bistvuje tu samo docela historijski ali arheološki zajem. Pravzaprav se učimo, odkrivajoč v zaporednem razvoju detinjega duha skrajšano ponavljanje ljudskega in živalskega razvoja, ta razvoj natančneje razumevati. V tako enostavnem faktu kot je nasmeš, ki je odgovor otroka, smo zmožni videti plod retroaktivnih delovanj, imajočih svoje selo izven individualne eksistence. V luči novega nauka o razvoju se nam javlja prva doba individualnega razvoja, ki je zlasti oblastvo instinktov, t. j. stremeljenj in nagonov, katerih ne moremo izvajati iz dejavnosti minolih razmer individualnega življenja, kot doba, ki prinaša najjasnejša svedoštva o pripravljalnem delu plemena. V otroškem veku dolgujemo najmanj našim individualnim nagonom, bodisi duševnim, bodisi telesnim, a naš dolg napram našim prednikom je največji.

V naglici, s katero otrok koordinuje svoje vnane dojme in svoja kretanja, n. pr. ko se uči zasledovati luč z očmi, ali iztegavati roko, da bi prijel kakšen predmet, v naglici, s katero se navezujejo njegovi čuti bojazni, gneva itd., na stvari in osebe, moremo očitno spoznati igro dedičnosti, tisti zakon, vsled katerega je vržen vsak nov poedinec v tok življenja, obogačen z dediščino po prednikih podedovanih izkustev.

Ako zremo na psihologijo otrok s tega stališča, se nam javi v tesni zvezi z drugimi znanstvenimi disciplinami. Predvsem se stika v nekaterih točkah s takozvano psihologijo narodov (Völkerpsychologie). Prva detinja leta odgovarjajo istinito prvim znanim dobam zgodovine človeštva. Kako zanimivo je videti, na kakšen način se javljajo naivno shvatanje prirode in fanatiške ter animistiške predstave o stvareh, katere pripisujemo po dobrih povodih svojim prvim človeškim prednikom, v otroškem govoru!

Skoro resnično je, da napredujejo sedaj izsledovanja o začetkih ljudske kulture, o nastanku jezika, o prvotnih idejah in napravah mnogo hitreje nego doslej, in to samo vsled resnejšega proučevanja dogodkov otroškega življenja.

Nič manj očitno ni, da se stika detinja psihologija z živalsko psihologijo. Naklonjenost otrok do živali kaže na posebno zmožnost, shvatati njih načine življenja; razen tega pa ta lahko svedoči o gotovih skupnostih prirojenosti. Razum otrok in razum živali imata to skupnost, da je v njej vse

enostavno in premo, prosto spon obširnega primerjanja in abstraktnih refleksij, vse v njiju je živo in ostro v njiju tesnih mejah. Dete in žival sta izpostavljeni po svoji nevednosti istim rizikom nevarnosti in prevare; kažeta tiste nagone vdanosti in odkritosrčnosti. Tako pomaga proučevanje enega k shva-tanju drugega. Mož ali žena, ki nazira najjasneje delo otroškega duha, bode najboljši tolmač živalskih pojavov in obratno, samo da ostajajo vsi drugi pogoji neizpremenjeni.

Ta odnošaj med otroško in živalsko psihologijo ima svojo posebno stran, ki se mora zlasti naglašati. Dete se nahaja v popolnem nasprotju z novo-rojenčki najnižjih živali po siromaštvu svoje opreme za življenje. Četudi ima dete, kakor je bilo više povedano, dedščino minulosti v instinktivnih zarodkih svojih zmožnosti, so ti le manje vidni, manje dovršeni in si manje zadoščajo nego nepriučene zmožnosti živalskih zmožnosti živalskih mladičev.

Pišče ima dozdevno takoj od rojstva zmožnost koordinirati dosti dovršena kretanja glave z očesnimi dojmi, ker meri tako sigurno na tako droben predmet kot je žitno zrnce. Mačkice javljajo resnično in izkušeno neprijateljstvo napram dednim neprijateljem svojega plemena. Ničesar takšnega ni v ljudskem potomstvu. Dete mora začeti življenje v najbednejšem stanju slabosti. Leto in še delj časa ne more izvrševati ene izmed najvažnejših in najrazsežnejših dejavnosti živalskega življenja, namreč premikati se z mesta na mesto.

Ta dolga doba razvozlavanja je s stališča evolucionistiškega silno pomenljiva. Opoznenje človeka za živalijo je samo presenetilna aplikacija splošnega zakona ali stremljenja razvoja. Čim više dospejo stvori na stopnicah dovršenosti, tembolj morajo prilagoditi svoje dejavnosti vedno večji razliknosti vnanjih razmer in vplivov. Na najnižjih stopnjah živalskega življenja je mnogo več sličnosti in rutine, ravno zato, ker je tu mnogo več enostavnosti. Ker se imajo na najvišjih stopnjah najbolj prilagoditi bolj sestavljenim in češče se menjajočim pogojem, so tu dejavnosti najbolj različne in podlegajo večkratnim in bolj razsežnim premenam: primerjajte dejavnost bučele, katero razvija pri iskanju hrane z dejavnostjo, katero izvaja v ta namen lisica! Zato se tudi povečuje obseg individualnega učenja in pridobivanja razmerju k obsegu podedovanih zmožnosti in instinktov tem bolje, čim bolje se povečuje razliknost dejavnosti, ki so potrebne za življenje. In ker je težavnost in razliknost ljudskih dejavnosti neizmerno večja nego težavnost in razliknost dejavnosti najbolj razumne živali, vidimo, da je otrok manje dobro oborožen za svojo prvo etapo na tem svetu in da se mora mnogo bolj truditi, da bi našel sredstva za življenje.

Mislimo, da se tu dotikamo najbolj praktične strani našega predmeta. Slabosti otroka odgovarjajo oni instinkti naklonjenosti, obrambe in vedenja, kateri, četudi se javijo i pri najnižjih živalih, so vendarle najbolj razviti pri človeku, in kateri, četudi jih ima žena v višji meri, so vendar skupen dar dospelih ljudi in čijih pojavi so dolgi in utrudljivi postopki vzgoje. Ne samo

teoretiški psiholog mora proučavati detinja pota, ampak tudi praktiški psiholog, t. j. vzgojevalec. Tri ali štiri prva leta nujajo bogato žetev, kamor ima prihajati znanstvena pedagogika pobirat svoje glavne misli.

Temeljni princip pedagogike je istinito, da ima sostavna vzgoja pozorno zasledovati spontana, lastnovoljna ganjenja detinje duše in jim prilagoditi svoja posebna sredstva. Toda spontani nagoni se pojavljajo najbolj vidno v prvih letih življenja. V tej dobi, ko še nista imela premo podani vzor in pouk priložnosti, premeniti in omejiti preveč prirojenih nagonov, moremo najboljše opazovati značilne lastnosti otroka. Dete nam pove najbolj sigurno, kako prehaja mladi razum iz teme proti luči. To je historičsko dejstvo, da se je našla ona najvišja potreba vzgoje, naobraziti po metodiški vaji čutila in opazovalno moč, samo po pozornem opazovanju smeri, po kateri stopa lastnovoljno duševna dejavnost otroka. Posedajoč k nogam prirode, opazujoč zmožnosti nezavednega otroka se moremo naučiti, da so uvedena vsa bistvena opravila razuma, določevanje ali analiza, primerjanje, razločevanje itd. — v dejavnost po pričini vnanjih dojmov. Že s samo dejavnostjo, da prijema svoje barvane igrače in jih ogleduje, nam kaže dete, da ima v resnici ljudski duh, in da je na potu proti preudarjanju ali abstraktnemu mišljenju.

V tem podaljšanem občudovanju se uresničujejo njegovi prvi in slabi poskusi, razpoznavati in primerjati dele in lastnosti reči. Razen tega objektivno poučevanje dobro shvatano ni nič drugega, nego metodiško razvijanje duševnih procesov, obseženih v vsakem resnem prizadevanju premege detinjega spoznavanja.

Toda vzgojevalcu ne gre pri proučevanju detinje duše samo za razum. Tudi čutni in nravni prirojeni značaj se pojavlja v prvih treh ali štirih letih življenja. Ako hočemo zvedeti, kako dojemajo stvari otroka, kako mu delajo drugi predmeti največje veselje, ga moramo opazovati v njegovih lastnovoljnih igrah in poslušati njegove svobodne razgovore. Dozdeva se nam res samo ob sebi umevno, da mora učitelj, ako hoče prilagoditi svoje vzgojne postopke zahtevam in navadam gojenčevim, jih preje proučavati v njih svobodnem in čistem izrazu. Če bi hoteli to poučevanje odložiti na šolsko dobo, ne bi bilo isto niti pravilno in natančno, niti popolno. Šola, če je še tako izvrstna, s svojimi popolnoma umetnimi naredbami stavi prevelike zapreke svobodnemu razvijanju naklonjenosti in zahtev otroških.

Povedali smo nemara že dosti, da bi pokazali, da sta opazovanje in razkladanje otroškega duha silno važni tako za teorijo, kakor za prakso. Sedaj nastaja vprašanje: katera je najboljša metoda, koje se nam je posluževati in držati pri tem poučevanju? Pogoja za srečen izid dela sta ta dva: 1. lastnosti, ki nas delajo sposobne za to delo, 2. dovršena priložnost.

Kar se tiče prvega pogoja, je bilo že povedano, da mora združevati dober opazovalec otroka v sebi gotovo množino razumnih in nravnih popolnosti. Najpreje mora biti priden in natančen opazovalec. Odločen mora biti

videti otroke takšne, kakršni so v resnici ter si jih ne sme slikati po svojih predsodnih predstavah. To zagrinja v sebi v opazovanju izurjen duh, ki je obdarjen z nekakšno znanstveno strogostjo. Toda niti to ne zadostuje; kajti marsikdo je lahko izvrsten prirodoznanec in v svojem predmetu izvrsten opazovalec, a poleg tega je lahko silno slab slikar otroških potez.

Ozko in trajno osredotočenje duha na stvari, po občem mnenju tako vsakdanje, kakor so navade in fantazije otroka, zahteva posebno naklonjenost, močen in vroč zajem za to vrsto prirodnih faktov. To pa zagrinja v sebi nadalje tisto navdušeno naklonjenost k detinstvu, ki deluje kot nekaka uničujoča strast v ljudeh kot Pestalozzi in Froebel.

To še ni vse. Otroškega duha ne moremo videti, moremo ga samo ugeniti. Vsako kretanje ročic otrokovih, vsaka modulacija njegovega slabega glasu so smisla tako prazni, kakor zvoki neznanega jezika, dokler ni delovala slikovitost na to, da bi jih razložila. Toda ta sposobnost, sestavljati iznova čute in misli otroka po njih vnanjih znakih, manjka marsikateremu in če izvrstnemu opazovalcu. Nemara se ni še nihče tako slabo shvatal, kakor dete. Malokdo se spominja dovolj dobro izkustev svoje prve mladosti, da bi si jih mogel pričarati pred duh, ki je predmet njegovega opazovanja. Malokdo je tudi nagnjen, vmisliti se v duhu v stališče in okoliščine otroka, odreči se svojih navad dospelega človeka in se na hip vmisliti v osebo malih otrok.

Besede in dejavnost otrok moremo sploh le tedaj pravilno opazovati in si jih dobro razlagati, ako bistvuje med nami in otrokom nekakšna naklonjenost in družnost, katera se rodi iz naklonjenosti. Otroci se samodsebe nikdar ne odkrijejo človeku, ki gleda nanje kot na zapreko in muko, ampak tistemu, kdor se z njimi zabava in jih ljubkuje in ničesar tako rad ne dela, kakor odklada težki venec resnosti in se vdaja nedolžni detinji šali. Shvata duševno delo otrok, njih posebni način naziranja, njih merilo, po katerem cenijo stvari in druge takšne zadeve, to zahteva trajno nasičenje in prodiranje duha z ozračjem otroškega življenja.

Popolna kvalifikacija za delo, o katerem govorimo, zagrinja v sebi takisto kot pogoj dovršeno priložnost. Kdor ni imel polne priložnosti za opazovanje, ta se nikdar ne izuri v umetnosti, čitati v knjigi detinje prirojenosti. A če opazujemo prvo ali prvi dve leti življenja, spoznamo, da je ta priložnost silno omejena. Izjemši mater, dojiljo ali nemara zdravnika, komu je dovoljeno, da bi mogel zasledovati prva in negotova gibanja detinjega duha?

Tu se vsiljuje popolnoma naravna misel, da je mati od prirode nalašč v to odločena oseba izpolnjevati to vznešeno nalogo. Ona se stika ali bi se naj stikala najbolj zaupno z otrokom in mu nuja ljubezniv predokus ljudske družbe. Ima tudi, ali bi naj imela največji zajem za otroka, vse premagujoči zajem maternega uboževanja. Mati (in mi vsi smo ji zato srčno hvaležni) ne obžaluje nikdar truda, da bi našla smer prvih in temnih nagonov otroka,

čudne podobe njegovega klijočega mišljenja. Toda ali ima tudi druge lastnosti, tisto resno voljo duha, primerjati neenake fakte, tisto navado strogega in skrbnega opazovanja in treznega in metodiškega osvajanja? Malo mater bi spoznali kot sposobnih, hladno in znanstveno zaznamovati fakte detinje zvesti. Čuti, ki vedejo docela premo k obožavanju otroka, jo storijo, kakor dobro čutimo, preveč često naklonjeno, da bi omejila lastnovoljno obseg faktov, da bi zamenjala opazovanja z domnevanji, da bi preveličevala in se motila. Prednosti materinstva se nam torej dozdevajo do gotove stopinje celo kot zapreke strogo znanstvenemu proučevanju detinstva.

Zdravnik bi bil v ta namen sploh bolj sposoben, imeti znanstvene lastnosti opazovalca otrok. In znano je, da so se specialisti tega stanu oprijemali takšnega studija. Ničmanje ni razvidno, da zdravnik, ki je docela zavzet za telesno stanje otroka, le težko žrtvuje potrebno pazljivost otrokovemu duševnemu stanju. Jedva se mu posreči doseči nekaterih malenkostnih in nepopolnih izsledkov po svojem premem opazovanju.

Nemara bode mogoče misliti na kakšnega drugega kandidata za našo funkcijo. Oče more najti, kar se samoobsebi razume, širjo priložnost nego zdravnik za stalno in sostavno opazovanje otroka. Toda gotovo se dvigajo i na njegovi poti zapreke. Popolnoma verjetno je, da se bode dojilja, hoteč si zagotoviti svojo avtoriteto, odločno potegovala za svoje pravo in branila žensko zadačo proti preveč smelemu vsiljevanju moža. Seveda se dajo te zapreke odstraniti s primernim laskanjem ali drugače. Toda večinoma se bode oče, kakor si moremo misliti, le skromno brigal za nehanje in dejanje svojega mladega potomca. V ostalem bode njegov moški razum manje sposoben, opazovati duh svojega otroka s sentimentalnega in optimistiškega stališča.

In vendar se oče ne more osmeliti, da bi izpolnil svojo zadačo docela sam. Po nedostatku svojega časa je prisiljen sprejeti svojo ženo kot sodelavko. Sploh pa je znano, da sta navdušenje, trpežljiva in bdeča ljubezen matere ravno tako potrebni, kakor analitiško in pronikujoče zrenje očeta. Mati bi morala zaznamovati pod vodstvom očeta, tako bi mogel ta darovati potrebno pazljivost kontroli in dognanju resnice. Na tak način je mogoče se nečesa nadejati, kar bi bilo podobno popolnemu katalogu otroškega življenja.

Teši nas, da moremo konstatirati, da so položili očetje, ki so se zavedali svojih dolžnosti v tem oziru, temelje k temu, kar postane nekdanj velik životopisni slovar otroka. Začeli so, kakor je bilo pričakovati, možje z veseljem do znanosti. Fiziki, prirodoslovci in psihologi so sodelovali pri tem koristnem delu staršev. Med fiziki je možno imenovati Tiedemanna, Sigismonda in Löbischea. Med prirodopisci se nahajajo imena Ch. Darwina in profesorja Preyera. Psihologi so zastopani po Taineju, Perezu, F. Pollacku in po drugih.¹

¹ Bibliografijo predmeta glej v Preyerovem „Die Seele des Kindes“, kap. XIX. 1

O telovadbi.¹

Piše dr. Jos. Tominšek.

I.

1. **T**elovadba v širšem pomenu je ono torišče, na katerem skušajo učne uprave šolstvo posebno modernizirati. Nazadnjaštvo se očita državi, deželi, mestu, kjer se ne polaga vedno in vedno s posebnimi odloki skrb za telesni razvoj mladeži odgojiteljem, šolskim svetom ... na srce.

Kak hrup je na primer nastal vsled — meni neverjetnega — odloka dež. šol. sveta koroškega, ki je krožil po raznih časopisih, baje te vsebine: Kjer ni telovadnice, tam se poučuj po zimi v slovenskih šolah nemščina, v dvojezičnih slovensčina v onem času, ki je sicer odmerjen telovadbi; po letu pa se porabi ta čas za izlete. („Sokol“ str. 165). — Čudna logika. Izvajajo se posledice — o njih kakovosti ne govorim — iz nedostatka, ne da bi se skušalo prej odstraniti ta nedostatek, ali vsaj svetovalo, kako se naj zmanjša in obloži. Hoče se menda čakati, da bodo telovadnice zrasle kar same! Sploh, ali se brez telovadnice ne da telovaditi prav nič?² Res niso vse vrste telovadbe mogoče, ali — to bi se lahko vedelo i na Koroškem — vse tudi niso nemogoče. — Namesto onega več ko čudnega odloka bi blagodejno vplivalo navodilo, kako se vzlic neugodnim razmeram, vzlic nedostatkom le še goji telovadba.

Kako moramo nasprotno spoštovati Japonce, ki tudi tukaj znajo biti „moderni“ (v dobrem pomenu)! Tam se učijo otroci v pripravnici (od 6. do 10. leta) etike (= veronauka), čitanja, pisanja, računanja, risanja, petja (dekleta ročnih del) in telovadbe. V elementarni šoli (od 10.—15. leta) je telovadba med najvažnejšimi predmeti: v prvih dveh letih se poučuje po 3 ure, v zadnjih po 5 ur (!) na teden. V višji šoli (od 15.—19. leta) zavzema telovadba s 6 (!) urami na teden prvo mesto med vsemi predmeti. (Časopis školniho zdravotničtví).

2. Mora se priznati, da naši odločilni krogi obračajo primeroma veliko pozornost na ta predmet. Ni skoraj leta, da bi naučno ministerstvo ne ukrenilo kaj bodisi za srednje šole, bodisi za nižje; priporočajo se igre, olajšujejo se izleti itd. — In res se je telovadba v naših šolah povzdignila na razmerno visoko stopinjo; začela se je gojiti redno, skuša se ji dati neki splošni značaj, da se ne bi ukvarjali ž njo samo izbrani učenci, ki so za njo posebno nadarjeni, ampak mladina sploh; skratka: podati se jej značaj šolskega predmeta, s tem pa izrovati mnenje, v ljudstvu zelo vkoreninjeno, da je telovadba le nevarno podpiranje razposajenosti, ki jo mladina tako ljubi,

¹ Premotrivanja in opazke k „Telovadbi v petrazrednih in manj kot petrazrednih ljudskih šolah. Po učnih načrtih priredil Franc Brunet... Podrobni učni načrt... priredil Jakob Furlan... V Ljubljani, 1900...“ 8° 252 + III. str.

² O tem še pozneje.

marsikateri ljudje pa, kojih vzor je mirno sedeča mladina, tako hudo sovražijo; deluje se na to, da ljudstvo izprevidi, kako je treba vzgajati tudi telo, videč uspehe na tem polju.

Kot kaŕipot pri vsem podjetju in presaditev teorije v prakso so se izdali učni načrti (za srednje šole že popravljena izdaja), ki razdele snov na razna leta primerno telesnemu razvitku dotičnega letnika.

3. Ali za učitelja so se začeli kriŕi in težave, katere je zmagoval in zmagal le s svojo vztrajnostjo, dobro voljo in navdušenostjo za stvar.

Kako se je godilo meni, ko sem prevzel (poleg drugih predmetov še pouk v telovadbi na gimnaziji)? Najbrŕe tako kakor vsakemu začetniku, izkustvo vsakega sme biti tipično.

Preden sem začel, sem bil navdušen, slikajoč si v duhu, kako bom vnel mladino; brez skrbi sem bil za uravnavo pouka, ker mi pri drugih predmetih ni prizadevala sitnosti. — Ob fakičnem začetku pa sem postal kmalu drugih misli...

Prva točka: učni jezik! Predpis se glasi doslovno: „In den relativ obligaten oder freien¹ Lehrfächern ist die Unterrichtssprache (mit Ausnahme des Gesanges) die deutsche, die Terminologie überhaupt in beiden Sprachen zu geben“ (namr. nemški in slovenski). — Strmel sem! Vse predmete poučujem v nižji gimnaziji (razven grščine in deloma nemščine) v slov. jeziku; kako naj poučujem telovadbo v nemškem? Loŕje bi poučeval n. pr. kak jezik v nemščini, ker se tu gre v obče za omejeno število pojmov, večkrat le za posamezne stavke, ki so precej stereotipni (recimo pri analizi). Pri telovadbi pa moram govoriti posebno od početka bolj podobno kakemu zasebnemu diskurzu. Moje nemške razlage ne bo razumel nobeden učenec, ker uprav izrazi iz navadnega ŕivljenja, ki jih je treba tukaj rabiti, so naši mladini najbolj neznani. Na vsak način mi je treba nemško razlago zopet — razlagati slovenski!

Nadalje! „Terminologija se podajaj v obeh jezikih“! — Terminologija? Nemška je za silo jednotna; od kod dobiti slovensko? Ali se naj lotim „sokolske“ (t. j. drugih slovanskih narodov), ali se naj obrnem do onih, ki telovadbo ŕe poučujejo na zahtevan način — če jo —, ali si naj skujem potrebne izraze sam brez poroštva, le na podlagi svojega nepriznanega jezikovnega čuta? Tako sem se vpraševal. Rešil sem vprašanje tako, da sem se za sestavo tehničnih izrazov posluŕeval vseh treh navedenih sredstev. — Ta mizerija pa se vsaj ne sme staviti na rovaš učne uprave.

Ali da je ona zahteva glede učnega jezika za zavode, na katerih se poučuje večina predmetov v slov. jeziku, neizvedljiva, ker je napravljena brez vpoštevanja razmer, o tem se mi je utrdilo prepričanje bolj in bolj. Skrajni čas je, da se ona točka odpravi ali popravi, in sicer bi se po mojem mnenju

¹ Na dvojezično slovenskih gimnazijah je telovadba še prost predmet.

vse zahteve naj kar obrnile. — Glasila bi se: „Učni jezik za proste predmete je (kakor za druge predmete) slovenski, terminologija se podajaj tudi nemški!“ — S pristavkom glede nemščine bi se učitelji na srednjih šolah še sprijaznili, računajoč z razmerami, ki še niso odstranjene in z dejstvi, ki se ne morejo tajiti. Res je namreč, da so na telovadnem polju Nemci prvi. Čehi se skušajo osvoboditi njih vplivu in so dosegli lepih samostalnih uspehov, ali vendar se še zatekajo k njim (doslovne prevode iz nemških listov najdeš v „Sokolu“). Zlasti šolska telovadba ima v Nemčiji izvrstno organizacijo, služijo jej dobri strokovni listi, dočim je drugod vse še le na polovici pota; Angleži in Švedi jo gojijo že davno, ali preveč enostransko. — Kdor se torej hoče pri nas nadalje izobraževati v telovadbi, ta je prisiljen rabiti poleg domačih in pol-domačih pripomočkov še nemške vire v originalu: takemu pa bi prizadevalo nemško telovadniško izrazoslovje, ki je čisto sui generis — v precejšnjem obsegu vzeto iz severne nam tuje nemščine in jezika rokodelcev — preveč težave, če se ni udomačil že pri lastnem uku vsaj nekoliko v njej.

V takih stvareh ni umestno biti prešoviniističnemu. Mi učitelji pazimo le na to, da se mladina nauči kolikor mogoče mnogo, seveda na podlagi materinega jezika, ki smo jo zgoraj že postavili. Če se ugoditi tej glavni zahtevi, tudi mi lahko nekaj pripustimo, kar je sicer odločno.

4. Druga težava, ob katero sem zadel, je bila še večja, ker seza globlje, to je razdelitev gradiva.

V roke dobiš suh načrt, ki obseza toliko in toliko vaj in se giblje v zelo splošnih pojmi; zgledov za gimnazije in realke ne navajam, vzemimo le proste vaje za II. razred ljudskih šol: „Vaje prvega leta se razširjajo, in več se zahteva glede na trajanje in mero. Koračni načini (hoje) do hoje s koračno izmeno“. Malo se pomudimo: „Koračni načini do hoje s koračno izmeno“ — to je kar smešno. Mari se koračni načini štejejo kakor božje zapovedi, da bi bil tak „od tukaj do tja“ kar sam ob sebi jasen po vsebini?

Predpise imaš, zdaj poučuj! — Kako naj začnem? S katerim orodjem, s katerimi vajami, s prostimi ali redovnimi, ali naj združim po več vrst? Kako si moram urediti snov, da jo zgotovim v pravem času in predelam do prave meje itd. Dvom za dvomom, nejasnost za nejasnostjo ostaja pred mojimi očmi. — Reklo se bo: Zakaj se ne občuti taka težkoča pri drugih predmetih, za katere so učni načrti istotako kratki in splošni kakor telovadniški? — Razlika je očitna. Pri vseh drugih strokah imamo učne knjige, ki so tudi v rokah učencev; knjiga sama nudi učni načrt v že predelani obliki, kakor je primerna za priobčenje mladini. Treba jo je le morebiti umestno skrajševati ali spopolnjevati, sicer pa prevzeti kolikor toliko le ulogo komentatorja. — Poleg tega velja za druge predmete nekaka že udomačena metoda, ki se je tekom let utrdila tako, da se malo da ne podeduje od starejšega na mlajšega, če se ne crpa iz zelo pristopnih knjig. — In telovadni učitelj? Ta ima edino učni načrt, nikake uglasjene steze v

podobi šolskih knjig, ki je po bistvu predmeta tudi biti ne more, steze, po kateri nadarjeni učenci hodijo kar sami: sam učitelj mora biti vse!¹ Ako svojega predmeta ne obvlada popolnoma, bo obtical, mučec sebe in učence.

Da bi bilo vsaj dobrih pomožnih knjig! Knjig o telovadbi je dovolj — v slovenskem jeziku sicer ne — ali vse take knjige, zlasti zbirke vaj, ki se potrebujejo najbolj, so porabne šele tedaj, kadar imamo že ves načrt v glavi. To sem izkusil na samem sebi, jezeč se, da mi priznajo najboljši telovadni pripomočki koristijo tako bore malo.

5. Slično se godi gotovo vsakemu, ki ga zadene ta pouk. Za učitelja v ljudski šoli je položaj nekoliko lažji le v tem oziru, da je njih vzgoja bila bolj slovenska, težave pa so občutili i ti. Hoteč si te olajšati in, kar se da, odstraniti, so krenili pravo pot. — Janez Zima je spisal knjižico „Telovadba v ljudski šoli. V Ljubljani 1872“, kjer se — recimo — sistematično naštevajo vaje po skupinah, ki se je dalo iz njih ob potrebi poiskati kaj rabljivega. V koliko se je dosegel „namen te knjižice: našo šolsko mladino seznaniti s telovadnimi izrazi“ (Besedica za predgovor), mi ni znano. Pravega uspeha knjiga menda ni dosegla, pač prav zato ne, ker je sistematična, kolikor je to mogoče takemu delu.

S prav praktične strani se je lotil posla Furlan. On je razvozlal klobčič učnega načrta v posamezne niti — vaje, vrha tega odmerivši primerno množico vaj posameznim mescem učnega leta. — To ustreza učiteljevim potrebam kakor nalašč. Zdaj ima učitelj — sicer ne učne šolske knjige, ali — naslove podrobnih sestavkov učne knjige; to je za njega mnogo, za trajnega ljubitelja telovadbe dovolj, za vsakega izredno velika olajšava. Mesečno gradivo, sestojече iz enotnih, za izvajanje že pripravljenih vaj, se porazdeli še na posamezne ure — in učitelj lahko stopi pred učence.

Ali vsak še ne z mirno vestjo. — Rekel sem, da Furlanovo delo je za vsakega olajšava ali ne za vsakega dovolj. Mnogo jih je, ki jim bo n. pr. „Tvoritev bočne vrste“, „pretvoritev bočne v čelno vrsto z okretom“ (I. razr. 3. mesec) in množica drugih težjih vaj — tudi v nemškem jeziku — res še precej znana; če se pa dalje časa niso pečali s telovadbo ali na učiteljšču niso bili v tem predmetu posebno odlični, ker so imeli dovolj drugih oficijelno „važnejših“ predmetov, tedaj pa le ne bodo vedeli prav kod in kam, zlasti ne, kako se zahtevane evolucije izvajajo vzorno. — Tej potrebi se ustreza z glavnim delom letos izšle „Telovadbe“, ki ga je spisal Fr. Brunet. V njem najdeš vse vaje, ki jih zahteva ministerski učni in podrobno prinaša Furlanov načrt — in še nekaj več — ne samo navedene imenoma, ampak tudi opisane z natančnimi pravili, navodili in nasveti za izvršitev. Hitro se poučiš v posebni točki o vaji, ki ti ni prav jasna. Ker zapaziš vrhutega, da te vodi veščak, čegar vodstvu smeš zaupati,

¹ Na to težkočo sem opozoril tudi v Zeitschr. f. österr. Gymnasien, 1899, str. 658 sl.

se vzbudi i v tebi sigurnost. — Brunetov spis torej spopolnjuje Furlanov načrt s tem, da daje v Furlanovem načrtu navedenim besedam vsebino in obseg; če podaja Furlan naslove sestavkov učne knjige, potem daje — da ostanemo pri prispodobi — Brunet sestavke same.

Ali kdor bi hotel z Brunetovim spisom v roki začeti pouk, ta bi bil nekaj razočaran v tem oziru, ker snov ni razdeljena tako, kakor si naj sledijo v njej navedene vaje pri izvršitvi v telovadnici: ni razdeljena na mesce, ampak je urejena na podlagi letnega načrta v skupinah, ki so si sorodne po vsebini, brez nameravanega ozira na dejstveno uporabo; tej se uklanja načrt knjige po naravnem zakonu nekoliko le v tem, da si i tu sledijo vaje v smislu težkoče, težje za lajšimi, enostavne pred sestavljenimi, temeljne pred drugotnimi; skratka: Brunetov spis je, kar se tiče gradiva za posamezne letnike, sistematičen in zadobi zato tip znanstvenosti. Verzel, ki zaradi tega nastane v naravnostni pripravnosti za telovadnico, zapira Furlanov načrt, ki ima pri vsaki vaji pristavljeno točko Brunetovega spisa, ki se peča z ono vajo.

Tako tvorita spisa skupno lepo celoto, tako je tudi opravičeno, da sta Brunet in Furlan izdala svoji deli v isti knjigi. — Ker pa temeljujeta oba spisa na ministerskem načrtu, ni nepripravno, da je knjigi pridejan tudi ta po prejšnji prispodobi kazalo poglavij učne knjige.

6. Za pouk telovadbe v ljudskih šolah imamo tedaj knjigo, ki bodo ž nje pomočjo učitelji brez muk in težav, z razumom in zato z veseljem se poprijemali tega pouka. Nekaj dela še učitelju seveda ostane, namreč sestava vaj za to in to uro. Celo tu mu gre knjiga na roko, ki ima v „Primerih“ zbrane slike žitja in bitja v telovadnici.

Nikakor ni dvomiti, da bo „to delce... ustrezalo telovadbenemu pouku na slovenskih ljudskih šolah“ (Predgovor); pomembna pa je tudi za učitelja na srednji šoli; saj se daje v ljudski šoli temelj za nadaljni razvoj, ki je v njegovih rokah.

Ker se bo odslej telovadba gojila — to pričakujemo — z vse večjo vnemo in bo dosegla lepših uspehov, se bo zbudilo zanimanje za njo tudi pri onih faktorjih, ki imajo ključne — blagajnic, pri šolskih svetih. Le v tem smislu je upati, da bo „to delce... pomoglo žalošnim razmeram“, da namreč „na kmetih ni telovadnic in orodja“ (Predgovor); sicer bi nam tako upanje zbujalo smehljaj... Učitelju v mestu pa je gotovo pomagano.

Za svojo osebo sem celo preverjen, da ~~n e d o s t a t e k t e l o v a d n i c~~ in ~~o r o d j a~~ na kmetih ni najhujše gorje za telovadni pouk. Za ljudsko šolo pridejo orodja sploh manj v poštev, in le za nektera orodja je telovadnica neobhodno potrebna. — Redovne in proste vaje se vršijo bolje na prostem — primeren prostor se na kmetih pač dobi; ob slabem vremenu je dober kak hodnik...; mraz ne škoduje mnogo, saj greje telovadba. — Za oni del telovadbe, ki je po mojem mnenju za ljudsko šolsko

mladino sploh prvi in zasluži največ negovanja, za igre zaprti prostori celo niso prikladni.

S tem nočem reči, da telovadnic ni treba; mestne šole so navezane nanje.

* * *

V nastopnem si hočemo nekoliko podrobneje ogledati Brunetovo „Telovadbo“. — Furlanov načrt je pregledala posebna enketa.

K ministerskemu načrtu pa pridenem eno opazko. Nikakor mi ne ugaja, da se zahteva „hoja v taktu in istostopu“ še le za II. razred, ko so vendar redovne vaje že v učnem načrtu za I. razred: redovne vaje brez „hoje v taktu in istostopu“ pa so nestvor! Izpustite jih za I. razred, če se ona hoja ne da doseči na tej stopinji. Eno ali drugo: odločite „hod v raznih hodnih črtah“, „tvoritev vrstnega zbora“, „porabo vrstnih vaj pri zboru“ za II. razred, ali pa postavite „hojo v taktu . . .“ v I. razred! — Zadnje je bolj po mojem okusu. Če se učitelj poprime dela, gotovo doseže istostop, ki res prizadeva od kraja precej preglavice, ali ne pri vseh učencih: nekateri, posebno godbeno nadarjeni, korakajo takoj pravilno po taktu, ki ga dajaj učitelj glasno in prikladno kratkim — bedrcem! Spretni potegnejo nespretno kmalu za seboj. — Če ni drugače, pa se poučuj sistematično, začeni s „hojo na mestu“: zapetici se z levim bedrom (spodnje bedro se privzdigne navzdol); na 1! stopi to bedro ob tla in zajedno se petici z desnim bedrom, na 2! nasprotno itd. — Potem pride „hoja z mesta“.

Splošno objavo „Telovadbe“ sem priobčil v „Ljublj. Zvonu“; na njo se bom tu in tam skliceval v nastopnih opazkah, tičečih se le Brunetovega dela.

O Slomškovem slogu.

Fr. Ilešič.

Kdor je čital le nekaj Slomškovih spisov, je gotovo našel nekatere le le njemu lastne posebnosti sloga in izraževanja.

Znano je, da za učinek ni vse eno, kako govornik razpostavlja besede. O Demostenu so včasih ugibali, ali ni govoril samih verzov. Tudi Slomškovi prozi se pozna govornik in pesnik.

I.

Eno posebnost Slomškove pisave je v svoji lepi razpravi o slavnem škofu poudaril Lendovšek: Slomšek izražuje misli in izreke, katere bi si naj zapomnil čitatelj, v dveh navadno zavisnih stavkih in sicer tako, da se jed-

nako naglašata in končujeta zadnji besedi vsakega stavka, n. pr.: „Kaj pomaga veliko znati, pa se slabo zadržati.“

Dopovedek ima v glavnih in odvisnih stavkih rad na koncu, mnogo česče, nego pripušča današnja naša slovenščina; n. pr.: „Možu ni šlo v glavo, kako bi kdo brez zloganja brati vedel.“ — „Tako je prav, da si mladenič stan izvoli, v katerem po svoji pripravi lahko več dobrega stori“; takih odvisnikov najdeš na vsaki strani njegovih spisov obilo; prim. pa tudi glavne stavke: „Farna cerkev na veselem holmcu stoji in prijazno po fari gleda.“ — „Raus je 8. oktobra 1780 v kuracijalni vasi Gelčah življenja svit zagledal“ itd.

Brez dvoma je tu iskati vpliva nemškega, vsaj za odvisnike; proti temu se je uprl še le Levstik l. 1858 v „Napakah slovenskega pisanja“. A v glavnih stavkih? Levstik je tudi tu govoril o germanizmi, češ, da tako govoré Nemci: „O mraku se že napravi, spet moške oblačila obleče“; a Nemec vendar ne pravi: wieder männliche Kleidung anzieht; zato je to pač drugače razlagati; morebiti so odvisniki uplivali; pri Slomšku služijo glagoli na koncu izvrstno retoriki, z njimi se doseže lahko — rima, ali vsaj vzporednost besedi in pojmov. Prim. stavke: „Prostemu ljudstvu bo slovenščina toliko več veljala, za kolikor bolj jo bo gospôda spoštovala.“ — „Kdor na svetu kaj posebnega utemeliti in dobrega izgotoviti želi, naj se od marljivih bučelic v čedni slogi in v koristni družbi delati uči.“ — „(Vselej) se tudi po družini pozna, kakega gospodarja in gospodinjo da ima.“ — „Vsak človek svoje posebno veselje ima in se ravno po tem spozna, katerega duha je.“ — „Boljšega stana si zastonj želi, kdor doma za pečjo leži.“ — „Kdor se pa joka in žaluje, kakor hitro domačega zvona ne čuje, goba ostane, ki malo velja.“ — „Kdor se le po solneu prijateljev ozira, na takega se slabo opira, kdor mu zaupa.“ — „Kdor svoj poklic prav spozna, v svojem stanu ... vselej srečo ima.“ — „Čiste ljubezni mladih let starosti erja ne sne in najočitneje mladenič po svojih prijateljih pové, kakov bode mož.“ — „Huje ko človek za častjo leti, bolj čast pred njim beží, da je ne najde.“ — „Moder mož in pa veren kristjan se navadno po svoji rodovini pozna, koliko velja.“ — „Bog ga ne zapusti, ki njemu iz srca svoje pote izroči.“

Slomšek je pogosto besede tako razpostavljjal, da dobi rimo; vsi tu navedeni stavki so sentence — verzi.

Levstiku bi sicer sledeči stavek bil groza: „Tako delo srečo ima, katero se ne iz lastne časti, ampak za božjo čast, ne za posveten dobiček, temveč za zveličanje duš stori“; in nikdo ga ne bo hvalil s stiličnega stališča niti tajil, da so besede v odvisniku razpostavljene po nemški, toda z govorniškega stališča ima Slomškova razpostava efekt: ves stavek razpada v pet približno jednako dolgih stavkov, ki se razen četrtega končujejo vsi z naglašanim zlogom.

Slomšek je govornik; s tega stališča presojam tudi nastopno točko.

Posestni roditelj stoji pred samostalnikom, na pr.: »Otrôk prva sreča so bogaboječi stariši, pa tudi starišev največja čast so bogaboječi otroki.« — »Večja ko je pravičnega moža vrednost, večja je tudi njegova ponižnost.« — »(Zadovoljnost) je prave krščanske modrosti blažena hčer.« — »Pošteno rojaštvo je človeka prvo bogastvo.« — »Mladenič mora biti svoje rodovine kinč.« — »Takih rojakov puhlo dejanje je matere zasramovanje.« — »Samo strah božji je mladine zvesti varuh pred grehom.« — »Vsak človek mora dvojnega dela poseben prijatelj biti.« — »Kdor po hvali drhali hrepeni, ni bil dober pastir in ne bo.« — »Mladine lepo podučene in pa nedolžne žlahten cvet — možev in žen dobrega dejanja obilen sad, in pa starih spokorno življenje po duhovniji, je dobrega pastirja pristna hvala in čast.« — »Prepevali so Mojzesa, svojega postavodajalca visoko modrost, Jozuetovo in drugih vojščakov veliko hrabrost.« — »Tudi Nemei imajo Valhalo, svojih pesnikov in slovnikaŕjev veličastno dvorano ter obhajajo slavnih možev hvalni spomin.« — »In naši južni bratje Srblji svojih junakov lepe vojne pojó« — »— se ne glasijo med nami naših očakov lepa imena? Naših prednikov vrlih častiti spomin je živelj narodnega duha. Pometi starih junakov slavo in si pripravil mlajšim pogin.« — »(Sv. Ciril in Metod) bosta svetila našim narodom, dokler ne ngasne matere Slave lepo ime.« — »Sveta vera in pa beseda materna ste tudi nam pravega napredovanja nogi in roki.« — »Trubar, Dalmatin, Bohorič in tiste dobe vrstniki so našo slovenščino obudili.« — »Vodnikovega slovarja prvi utemeljitelj je bil slavni Žiga Cojz.« — »Bila je dôba Vodnikova našega slovstva lepa spomlad, blagi Vodnik pa njeno solnce.« — »Ubožček je rajni Vodnik živel . . . , kakor je večjidel pevcev osoda.«

»(Bilo bi še omeniti) drugih možev lepo število. — Sveti se v kolu koroških Slovencev Jarnika Urbana lepo ime — razumevno dokazati vsake besede koren in pomen — vsak Korošec hvaležno svojim vnukom naznanjuje Ahaceljna slavno ime — tako neugnano je tirala rajnega Krempeljna do svojega doma in roda živa ljubav. Z bistrim očesom je meril našega slovstva nasprotnike, z ostrim peresom je branil svojega naroda pravice.« — »Hočem povedati naših rodoljubov lepo število.« — »To je rajnih rodoljubov glas — tako na delo vabijo vas Prijatelji! Slovenci! Rajnih Slovencev posnema bodi naša slava.«

V teh slučajih ima navadno ali predpostavljene roditelj sam še pridevniški prilastek ali ga ima samostalni ali pa oba; pesniški jezik Slomšekov je sploh poln primernih prilastkov.

Na ta način se podredé odvisni stavkovi členi ostro osebk in dopovedku, ki se tem bolj odličita kot glavna pojma ter pogosto ujmeta tudi po naglasu, n. pr.: »Pošteno rojaštvo je človeka prvo bogastvo.« — Takih rojakov puhlo dejanje je matere zasramovanje« itd.; evo ga govornika z rimami!

Inverzija (obrnjena, nenavadna razpostava besedi) govorniški učinkuje; inverzija je pri Slomšku poleg ravnokar omenjenega mesta prilastkovega tudi to, da mu osebek pogosto ne stoji v začetku, n. pr.: „Sreča hiše največja je dober gospodar.“ — „Slava Slovencev so imenitni možje.“ — „Otrók prva sreča so bogaboječi stariši.“ — „Vrli rodoljubi so pošteni očetje in matere, ki svoje otroke po krščansko odgojevajo.“ — „Mati poštene dobre volje je krščanska gostoljubnost.“ — „Čedna dolina je slovenjegraška.“ — „Izvrsten učitelj, poln jasnega nauka na leci, iznajden kmet v sadjereji in na polju bil je rajni Ahacelj Matija.“

Zdi se mi, da ljubi tako inverzijo posebno tudi Stritar; vedno mi je po ušesih zvenel začetek „Gospoda Mirodolskega“: „Lepo prebivališče bil si je ustvaril gospod Mirodolski“; na tretji strani: „Višje namene je imel gospod Mirodolski“, — pozneje: „Dobro srce je imel gospod Mirodolski.“

Prav očitno pogostna je zveza s „pa tudi“: „Blagor torej ljudem, ki lepe pesni znajo — pa tudi možem, ki otroke čednih pesni učijo.“ — „Potreba je kmetiškim ljudem, da vejo, kako je kaj po svetu; pa tudi boljše je, da kaj pametnega beró . . .“ — „Zdravo je kopati se, pa še bolje, plavati znati.“ — „Lepo in dobro je res, ljudi koristnega dela učiti, pa še boljše, se dela z lastnimi rokami lotiti.“ — „Zlat nauk več velja, kakor zlat denar. Pa še več so učitelji vredni, ki za izgojenje mladine skrbijo . . . — „Blagor dijakom, kateri na šolskem potu prijatelja dobrega najdejo, pa trikrat blagor jim, ki najdejo dušnega očeta.“ — „Čedno je otroka gledati, kadar prosi, pa še lepše, kadar se zahvaljuje.“ — „Rokodelstvo je zlata ruda. — Pa tudi ni prav, ako roditelji svojega sina v šolo ne dajo.“ — „Tako se krivičen srd prej ali slej v ljubezen spremeni, pa tudi posvetna ljubezen v sovraštvo.“

Slomšek se s tem vzporejaujem kaže pravičnega sodnika, ki sluša tudi drugo plat zvona, ki vse razmeri, pa malo zameri, vse hvali le do neke meje — mož zmeren v življenju in mišljenju.

Hiazem je pri Slomšku najti večkrat: „Gospod župnik so bili naš rednik, učenik pa gospod Volkmar.“ — „Bog pa trojno orožje ima, s katerim razkačenemu svetu na pomoč priteče, krivične pokročat, varovat pravične.“ — „Težavna služba mlajših dni, poslednjih let pa velike skrbi so jim življenje prikrajšale. — „Grdo sebičnost zatirati in vnemati v mladih srcih živo krščansko ljubezen.“

Retoriška je tudi taka zveza, kakor n. pr.: „Star prijatelj in pa star denar; lahko se nanj zanesesh.“

II.

Mož pesniške domišljije in otroško pisanega naziranja o svetu, pedagog po vsem svojem bistvu, je čutil Slomšek važnost nazornosti; zato je svoje trditve podkrepil s podobami, primerami. Šolo je primerjal obdelovanju zemlje. Na pr. v uvodu „Blažetu in Nežici“ 1842: „Uči kakor rad; naj le

dobro seme na dobro zemljo pade, imej si v rokah sevko ali sevalnik" — in v tretjem natisu iz l. 1857 čitam dostavek: „Ne po sevki, ne po oralu, le po sadu orača in sejalea, pa tudi učitelja spoznaš“. — Pri setvi mora solnce sijati, da se da lepo orati; tudi pri nauku bodi vesel — dobre volje, kar je prav Naj tudi dobro setvo o pravem času pohleven dežek pomoči in porosi, za toliko hitreje se ozeleni. Rodoviten dež na razložen in v srce položen nauk so gorke solze“.

Poln pisanih cvetlic je začetek tega uvoda iz leta 1857: „Kakor ljubo solnce zemljo oživlja, katero osije, tako naj vsak učitelj šolo oveseljuje, v katero pride. Učenik mrtev ko les in mrzel ko led — učenci pa živi ko ogenj, se slabo stikajo; srea učencev se učeniku tako dolgo odmikajo, da šola zmrzne, nauka cvet pomerje in dobrega sadu ne da“.

„Veš, da po svetu vse vage enako ne vlečejo, tudi vse ure enako ne tečejo; vsakemu vse po glavi biti ne more“. — „bukvic za šolo in za domačo podučbo se je v preteklih letih veliko boljših skovalo, kakor jih Blaže in Nežica imata, ki sta se tudi že postarala. Je pa novo vino bolj močno, je starina vendar bolj zdrava. Nadjam se, da tudi knjižica ta ne bo škodovala . . . Pijanost pa ni modrost, bodisi pijan odstarine ali novine — napihnjjen od starih ali novih oblik“.

Razvoj jezika primerja vedno se vrtečemu kolesu: „Vsaka slovniška oblika je kolo živega jezika, ki ne stoji nepremakljivo, dokler jezik živi . . .“ in združeno izobraževanje jezika na podlagi vseh narečij opisuje tako-le: „Boljše bo na vseh štirih kolesih oblike voziti po bratrno, kakor za kolesnice svojeglavno držati ali celo samokoliko enostransko tiščati, se na oblikah sosedov spotikaje“

V tem se kaže Slomšek velikega pesnika, ki pa se ni utegnil in ni maral razviti. Tako bujno cvetoč jezik ima v oni dobi le še Prešeren.

Veselje je Slomšku na tem svetu doma med brezskrbnimi, nedolžnimi otroki. V to jutranjo zarjo človeškega življenja se mu rado ozira solzno oko.

In gotovo se v njegovih spisih ne nahaja nobena podoba tolikokrat kakor podoba jutranje zarje.

„Poduk mladine je prijazna jutrna zarja za dušo.“ — „Materni nauk je mladeniču jutrna zarja, njen bogoljubni vzgled mu je za vse žive dni lepa luč . . . Prva šola domača je mladeniču jutrna zarja, v kateri se mu začne daniti; duh se dramí, srce ogreva in zarano pokaže, kakov bo dan njegovega prihodnjega življenja, jeli bo jasno ali oblačno njegovo dejanje; ali mu hoče veselo solnce sijati ali oblaki nemile osode njegove pote pokrivati.“

„Više latinske šole so mladeniču drago jutro, v kojem se njegova prihodnost svitati začne.“ — „Blagor mladeniču, kateremu ljubeznjivi nauk vrlih starišev glavico osvita, domača šola razdani, kateremu vrle višje šole um ob-sijejo, pa tudi srce za vse ogrejejo, kar je drago in prav.“

Smrt zre v večerni zarji, na pr.: „Ta čast in imenitnost bila je njihovega časnega življenja večerno solnce, ki se je še enkrat veselo po svetu oziralo ter jemalo od nas slovo.“ — „Priden delavec ne jenja, dokler mu solnce v božji milosti ne zajde, in ga večerni mrak počivati ne prisili.“ — „Ta svečanost je bila opešanemu nadškofu trudnega življenja večerna zarja.“

Druga podoba, ki jo pri Slomšku zremo mnogokrat, je sejanje; razvita je v uvodu Blažetu in Nežici, pa tudi sicer jo večkrat srečáš: „Blagor možem in ženam, ki otroke čednih pesmi učijo; oni dobro seme sejejo na polje Gospodovo (Ahacelj, 18)“. Blagor možu, ki je rodovito pečko vsadil in skrbno polival, kakor naš Stanič šolo za mutce. Tako prvo seme podučjenja starišev najgloblje pade, najdalje ostane in najlepši sad obrodi. Molitev in pa beseda božja. Molitev srce pomoči in zrahlja, da se ga božja beseda prime, poduk obseje in gnada božja pa rodovitno stori.“ — „Blagor gospodu, ki svoj duhovski vrt tako lepo obdeluje.“ — „Učitelj, ki svoje šolce po trinoško strahuje, je toči podoben, ki mlado setev pobije; njegova setev dobrega sadu ne obrodi.“

Milo oko Slomškovo vidi na zemlji božji vrt, kamor je Bog zasadil nežna drevesca — treba jih je odgajati — kjer cveto zlahtne rože in sije nebeško solnce; ves svet mu je podoba božja, Slomškov svet je nam slika lepega njegovega srea.

Njegovi životopisi se začno z razmotrivanjem splošne resnice, ki se kaže v življenju slavljenca. Na pr. „Sreča hiše največja je dober gospodar, o katerem se reče: ta mož za vse skrbi Takega vrlega moža je tudi Koroško imelo (Matija Abaelja), prim. životopis Franca Serafa Šmida, Tomaža Krena, Jurija Japlja („Mnogotero mestece malo je veliko slovitih možev rojstni kraj Blagor mu, kdor prejete darove poklica v dobro obrne, kakor Juri Japelj“), Leopolda Volkmarja, Radeckega („Človeški rod sovražnike tri na tem svetu ima . . . : poželenje mesa, poželenje oči in pa napuh življenja . . . Večna slava možem . . . , kateri nosijo Gospodov meč hudobnim v strah, dobrim pa v brambo, kakor ga je nosil rajni vojskovodja Radecki“), Andreja Česnika („ . . prava sreča si je tihoto in samoto izvolila; kmetič jo najde, ako jo išče po stezi pravice in resnice, kakor rajni Andrej Črešnik, pošten pohorski kmet“), Janeza Miklava, Franciška Ksaverija Lušina, Tomaža Korena brez navadnega „tako“, Andreja Reja, Franca Ipavca, Franca Čepeja.

Izmed 21 životopisov se jih 14 začinja tako; za glavno mislijo cele povesti sledi zgled; v treh (odprto tiskanih) slučajih je zgled splošni misli dodan z odvisnikom.

Začetna splošna misel je tako rekoč tema, ki jo Slomšek-učitelj misli pojasniti; uvod je napoved teme.

Iz tega pa že tudi jasno sledi, kaj so Slomškovi životopisi; zgledni, nazorni primeri za poodčitovanje splošnih idej. Značaj jim je tak kakor po Lesingovi definiciji basni, ki naj bo prozorna posoda, lična obleka — nauku.

Slomšekovi životopisi so poučni sestavki, ki ne služijo zgodovinski resnici, nego odgoji ljudstva — Slomšek učitelj!

Slomšek je iskal in našel v življenju slavnih in dobrih ljudi vodilno idejo in želel, da bi življenje vsakega človeka imelo tako zvezdo vodnico, ki bi mu kazala smer, ga obvarovala blodenj in tako ustvarila Bogu dopadljiv značaj.

Ta začetna splošna misel je res le napoved teme ali cilja, da nadalje tem bolj vse razumeš, ker veš, kam stvar meri. Sicer bi deduktivno postopanje nasprotovalo Slomšekovi praktični naravi in empiričnemu proučevanju razmer. Med pripovedovanjem samim mu pogosto dogodki dajo priliko moralizirati in tu je nauk kakor pri basnih res abstrahiran, analiziran iz njih; pa tudi deduktivna pot se nahaja na pr.: „Vsako požlahtnjeno sadonosno drevo je domači zaklad in kdor drevje sadi, za svojo hišo denarje na obresti polaga. To so rajni Stanič dobro znali . . . Učeniki v besedi in v dejanju so največji dobrotniki svoje dežele, kakor naš pokojni Stanič . . . Blagor možu, ki to zna kakor Radecki. — Vse svoje žive dni bodo (dobrega učitelja učenci) hvalili, kakor so rajni Čepe hvalili svojega učitelja Zupančiča Antona.

III.

Spoštuječ vsako avtoriteto — l. 1848. jo je branil z apostolskim glasom — je o častitljivih osebah pisal v množini, ne samo o duhovnikih, marveč tudi o drugih častivrednih osebah, na pr.: Bili so rajni Matija Ahacelj, presvetli cesar so hvaležno spoznali . . ., to so naš oča . . ., ko so učenik učencea barali . . .

Tega se je naučil pri svojem narodu; kaj takega je smel obdržati, ne da bi s tem že kvaril ljudstvu ponos in samozavest. Sicer je priporočal pravo ponižnost in pohlevnost, ki se nikjer ne vsiljuje, a sovražil je vsako umetno „bucklige Demut“ (Kosar, 292). Hlapčevsko sužnjost je obsojal, ker kvar značaj, goji nezaupnost do gospode in željo jo goljufati. Ko sta ga l. 1837. dva kmeta med Zagrebom in Varaždinom zapeljala namenoma 4 ure s prave poti, je zapisal te-le besede: „Tak je značaj zatiranih ljudi, s katerimi se ravna kakor s sužnji“. In leta 1862. je med napakami našega ljudstva tudi naštel nezaupnost do svoje gosposke ter dostavil: „Vem, odkod, ta slabost izvira“ — gotovo je hotel reči: „Sami so krivi, da jih kmet ne ljubi“.

Enklitike stoji v začetku:

„So bili častitljivi gospod na vse kraje vredni dušni pastir“ — „So pa tudi prenapeti domoljubi kakti polži v lupinah, ki druge narode érte“ (tu je „so“ — es gibt) — „Se v dobrih časih na hude pripravljati, je hvale vredna modrost“ — „Se trikrat preseliti, je enkrat pogoreti“, pravi pregovor — „Je pa novo vino bolj močno, je starina vendar bolj zdrava“, prim. pogojni stavek: „Hoče vojskovodja zveste vojake imeti, mora kakor oča za vse skrbeti“ — „So imeli Latince svoje mecenate, imamo jih Slovenci tudi mi“; — „Lepo in

pametno je, da stariši otroku včasih kako reč prepustijo, najsi bo mlado sadonosno drevesce ali dvoje golobov, ali kako malo živinče, da si ga zredi. Ima z njim veselje in skrb...“ Je pa kdo zbolel, so ga hiteli obiskat in pogledat... Radecki si je zlate ostroge zaslužil; se je pa tudi starega Laudona posnemati naučil.“ — So v dobrih časih na hude pripravljati, je hvale vredna modrost.“ — Sloveli so Štefan po svojih lepih pridigah; so pa tudi znali povedati, kakor bi rožice sadil.“ — „Smo gledali pridnega šolea in zvestega hlapca“ — „Se pa duhovski in deželski prehitro tikajo, se tudi v kratkem pogosto zopet vikajo“ (pogojni stavek!) —

Posestni pridevniki rabijo nam v knjižni slovenščini zdaj silno pogosto, mnogo česče nego na pr. ruščini; omejena pedanterija tvarja te pridevnike tudi od imen neživih stvari, kjer ni govoriti o nobeni posesti; Slomšek rabi večkrat roditelj, na pr. ta in ta okolnost je človeka najlepša lastnost; — za omiko Slovencev je mnogo storil Žiga Cojz; — pesem povzdiga po božjih hišah Slovencev pobožnost, pevcev usoda itd.; pred samostalnikom stoječ, ne žali tak roditelj, narobe, šablonski pridevnik bi bil prisiljen.

Slišal sem, da neki srednješolski učitelj krvavo pobija oziralni zaimek „koji,“ češ, da je hrvatski; to rigorozno napačno stališče bi zapustil, ko bi čital Slomškega, ki nikakor ni bil — hrvatoman; Slomšek ima na vsaki strani „koji“ in Slomšek je ljudstvu govoril kakor bi rožice sadil; — nekateri ljudje se pri nas ne dajo prepričati, da šolskih ur ne smemo zapravljati s preganjanjem posameznih besed, ampak da je glavna reč — gladek slog, nadalje da se je oklepati tistih slovenskih oblik, ki nas družijo s Hrvati. Jaz živo čutim razliko med „kateri“ in „ki“ in vendar ne morem izhajati brez „koji“.

Praktični Slomšek nam je lahko tudi zgled s svojimi nazori o knjižnem jeziku.

Izredno času primerno je poudariti Slomšekove nazore o izobraženem jeziku. Slomšek je bil prvi in najblažji učitelj in odgojitelj svojega naroda, goreč za vse dobro in lepo, ter je volil v dosego svojih vzvišenih namenov najprimernejša sredstva.

Slomšek je bil nasprotnik ilirizmu in je preziral vse „vseslavjanske“ poskuse svojih vrstnikov, a vse življenje vneto gojil slovenščino, gojil pravim, izobraževal je slovenščino, ni je kmetil; „zakaj česar nekateri ljudje niti dandanašnji ne morejo umeti“ — tako piše Kosar l. 1863. o njem „to mu je bilo že takrat (kot špiritualu v Celovcu) jasno, da mora brezdomno govornik v popolni oblasti imeti oni jezik, v katerem naj govori, in prav tako, da se ljudski govornik glede na čistost in pravilnost izraza ne sme nikoli ponižati na nivo navadnega narečja ljudskega, ampak da mora stati nad njim, da ga povleče k sebi kvišku in ga požlahtni, in še več, da zahteva svetost in vzvišenost besede božje, naj se nudi ljudstvu

v vredni posodi in v svečani obleki. Kaj bi na pr. nemški kmetje rekli, če bi propovednik začel svoj govor v njih nizkem in pokvarjenem krajevnem narečju? Ali bi jih to ne odurjaval, ne žalilo njih verskega čuvstva? Čudno! samo slovensko kmetško ljudstvo naj bi bilo k temu obsojeno, nikoli — niti v cerkvi ne slišati lepšega in plemenitejšega jezika nego je oni, ki ga govore neotesani živinski pastirji med seboj“.

To bi naj čital o. Stanislav Škrabec ter s tem spoznal, kako se njegovo delo loči od želj prvega in največjega odgojitelja slovenskega. Žal mi je, da je tudi gospod. dr. Lampe v svojih postnih pridigah letos govoril — proti nazorom Slomšekovim; obiskovalci so se čudili.

V životopisu Andreja Reje (Životopisi, str. 285) pravi Slomšek tako-le: „Da se človeku po jeziku pozna, kje je doma, mu ni zameriti, saj se je tudi sv. Petru po besedi poznalo, da je bil Galilejec. Da pa nezaročljeno preveč po domače zavijaš, je surovo in omikanemu človeku grdo, naj jo po gorjansko zarobiš ali po dolenjsko na dolgo potegneš; noroglavec te bodo ukarjali, godeci pa oponašali, kar se je celo pridigarjem rado godilo in se še včasih zgodi, pa le takim, kateri si za oglažo maternega jezika premalo prizadevajo in namesto v domači besedi napredovati le zaostajajo; in taka nemarnost je kvara dobrega. Po takem potu so naši predniki tako daleč zašli, da Korošec kranjskih bukev ni hotel brati, ne Kranjec Korošca pridig poslušati, rekoč, da ga dobro ne zastopi; in sta si vendar brata, soseda. Tudi Štajarci so si radi pridigarje izbirali, ki so jim prav po domače zarobili. Ako bi bila ta razvada ostala, bi si bili Slovenci v besedi babilonsko zmešnjavo napravili, si zapravili obsežne bukve in vsem zastopne učitelje, izginilo bi bilo njih slovstvo, pogasnila njihova slava; celó njih ime bi se bilo izgubilo. Hvalo torej možem, ki so našo besedo tako očedili in ogladili, da jo lahko in radi poslušamo, bodimo si Gorenjci ali Dolenjci ter so ji pot do vsakega doma naravnali, kjer so dobrega srca in pa ukaželjni ljudje.“

Te formalne opazke sem si naredil, prebirajoč letos Slomškova dela, ter si ž ujmim vsaj nekoliko razložil posebno mili vtisk njegove besede. Drugim prepuščam natančnejše raziskovanje.

Nedostatnost disciplinarnih sredstev.

Uvaža je I. K.

Leta 1895. so dobajale iz Dunaja vesti, iz katerih je bilo posneti, da je postala ideja, pomnožiti v ljudski šoli disciplinarna sredstva, nekako aktualna. Toda za njo se je potegovala le manjšina učiteljev, poleg tega je doživela ta ideja mnogo protestov ter s tem tudi izgubila s površja

kakor nešteta druga prizadevanja. Neka usodna moč pa sili učiteljstvo ostati s to mislijo v ozki dotiki, kar spoznavamo — sicer redkeje in le mimogrede — iz raznih spisov, češče pa v zaupnem občevanju s tovariši. Učiteljstvo se še rado hlastno in s hrupom poprijema vsakatero misli, ki laska njegovim željam in težnjam, v zadevi disciplinarnih sredstev pa dokumentuje neko bojazljivost in nesigurno tavanje ter rado prepušča premišljevanje tozadevnih odnošajev posamezniku, to je: vsakdo bodi v tem oziru zase odgovoren. Odveč torej ne more biti, ako se posveti nekaj prostora tej stvari ter odkrije nezdrav odnošaj, rana na telesu učiteljstva ter temeljito osvetli. Pokazalo je učiteljstvo že tudi dokaj inklinacije se topo vdati razmeram, kakršne so, kar ga tudi usposobi z ozirom na to vprašanje vztrajati na stališču, kakršnega je dosedaj zavzemalo. Ker pa vse sili k preobraženju in si tudi naše zavedno učiteljstvo prizadeva z nepokojno marljivostjo pot graditi novim razmeram, bode uraževalo učiteljstvo gotovo tudi nasvet, nanašajoč se na disciplinarna sredstva, ki ga mislim tem potem nuditi v preudarek.

Grozne prikazni bede, surovosti, propadlosti in nizkote, ki se vršijo dan na dan med našim revnim ljudstvom, pač dejstvujejo na nedoraslo mladež kot pravecat strup. Materijalu naših ljudskih šol, rojenemu ponajveč v temoti, usojeno je vzporedno s šolsko izomiko dihati vase strup, ki se vedno krepkeje izraža nego pridobitve šolske omike. Neugodne domače razmere naših šol obiskujočih otrok zahtevajo često od učiteljstva brezštevilne idejalne in materialne izgube. Eni otroci so podivjani, drugi po trpkem ravnanju in čezmernem pomanjkanju za boljše postopanje nedovzetni, tretji hudobnim navadam udani, četrti po delu telesno utrujeni, peti vsled pomanjkanja duševne prožnosti popolnoma topi in neumni, šesti vsled popolne propadlosti napram vsemu docela apatični in kar je najhujše, tudi takšne učence nahajamo v naših šolah, ki so naščuvani učitelju požrtvovalno delo greniti do nestrpnosti. K temu dejstvu pridraži se še rada okolnost, da so šolske izbe prenapolnjene in je potrebno istinito pedagoškega genija, ki bi zamogel brez šibe disciplino vzdržavati, kaj še le dobre uspehe doseči. Žilavost učiteljstva še z neverjetno spretnostjo premaguje te in enake neprilike, samo v že navedenem slučaju, ko je neobhodno potrebno ustrahovati premišljeno zasnovano rušenje šolskega reda, nedostaje mu v to sredstev. Otrok je proti nasilstvu učitelja zavarovan v § 24. šolskega in učnega reda, učitelj pa tudi tukaj, kakor v marsičem drugem, brezpravni parija. Če je otrok po starših ali njih namestnikih dovolj nahujskan, name-noma razsaja toliko časa, da učitelju mine potrpljenje ter ukroti paglavca na oni način, ki v takih slučajih vedno usoden postane za vzgojitelja. In je učitelj sodnijskim potem kaznovan, kar se po šolskem okolišu z vidnim zadovoljstvom ali hinavskim sočutjem bliskoma razglasi, je dosegel hujskač svoj namen. Previdni učitelji se rešijo sličnih fatalnih položajev kompromisnim potem ter so prisiljeni iskati umazane milosti, bodisi da posreduje zanje krajni

šolski svet ali celo okr. glavarstvo. Skoraj neverjetno pa je, kar se mi je pred nedavnim časom zatrjevalo, da je bil učitelj prestavljen, ker je iskal pomoči pri šolski oblasti proti brezdušnim propadlicam, ki so mu otroke na napominani način hujskale.

Odsvetoval bi vsakemu učitelju se v takih mučnih položajih zatekati po svet h kakemu bolj ali manj znanemu pedagogu, ki se še bržčas nikoli ukvarjal ni s svojatjo ali sodrgo, prihajajočo iz pozverinjenih slojev. K večjemu bi zvedel to, kar lahko čita v vsakem vzgojeslovju, da je treba z otroki vsekdar ljubeznivo ravnati, jih resnobno grajati ali primerno pohvaliti tako, da jim ni težko spoznati učiteljeve naklonjenosti. Res lepo, pa naši pedagogi in juristi, ki nam vodijo šolstvo, ne vedo, da v dnu duše pokvarjeni individi smatrajo vsakateri pojav ljubezni in naklonjenosti kot slabost in je torej že s tem dejstvom njih nasvet izjalovljen. Nekateri priporočajo izključenje nasilnih otrok, pa šolske oblasti so spoznale, da to sredstvo nima zaželenega uspeha, ker bi se ga neka posebna vrsta šolskih prijateljev posluževala v izobilju. Večje priznanje si je stekel in tudi v vzgojevalnem oziru boljši uspeh je dosegel neki moravski učitelj, ki je lastnoročno kaznoval očitni upor učenca in potem pri sodnji svoje na videz inkorektno postopanje opravičil s § 413 ces. patenta iz leta 1852. Dasi bi se dalo postopanje omenjenega učitelja s svetopisemskimi izreki, z izreki nemškega naučnega ministra Bosse-ja, z odredbo bavarske vlade itd. opravičiti, se vendar ne morem spoprijazniti z idejo telesne kazni, osobito zato ne, ker lahko volimo sredstvo, ki se popolnoma prilagodi duhu časa. Predno pa stavim konkretni predlog, bodi mi dovoljeno se ozreti še na nekaj, iz česar bom izvedel potrebnost, da se uresniči moj nasvet.

Kakor je vsakomur znano, je v Avstriji obiskovanje šole obvezno za vse, karkoli je od 6—14. leta za šolo godno. Razne modifikacije te postave so po deželnih zakonikih — kakor pravijo z oziri na odnošaje dežel uravnane. Kdor se pa le nekoliko zajeda v premišljevanje teh zakonov, bode našel, da se skriva za obveznostjo šolskega obiskovanja mnogo gnjilega in nezdravega. Zakonodajalec je namreč popolnoma pozabil poudariti, da obstoja pri nas obveznost se kolikor toliko izomikati, ne samo šolo obiskovati in je vsled tega tudi pozabil zabičiti vsem slojem, da si morajo prizadevati na dostojen način udeleževati se te omike. Zatorej bi bilo umestno v popolnitev že obstoječih zakonov, starše oziroma njih namestnike k temu prisiliti, da bodo v bodoče odgovorni za lepo obnašanje otrok v šoli prav tako, kakor za šolske zamude. S tem, da se samo neopravičene šolske zamude kaznujejo, je stališče države, ki želi baje omikane člane, samo polovičarsko fiksirano, kaznovati se mora tudi vsak upor proti vzgojitelju med poukom, prvič, ker zavira vzgojiteljevo delovanje v šoli in drugič, ker zabranjuje napredovanje vseh drugih navzočih učencev. Iz lastnega nagiba se učence itak le redko kedaj ustavlja in če, pride učitelj s pomočjo staršev tej nedostatnosti lahko

v okom. Drugače pa je, kadar vzgojitelju niti upati ni, dobiti pri starših garancije za poboljšanje otroka, temveč prav nasprotno, z naslado čaka oče trenutka, ko mu je dana prilika se maščevati nad učiteljem. V zadnji konsekvenci takšni pojavi niso samo upor proti učitelju, marveč v lice bijejo vsem obstoječim zakonom.

Če že učitelj vsled lastne previdnosti v takih slučajih ne postane žrtev lopovstva, doživi vendar razočaranje, iz katerega se rodi mržnja do poklica, največja nesreča za učitelja. Neizprosna roka ga postavi pred nganko, ki ostane toliko časa nerazrešena, dokler se neskladne izjeme v našem delovanju, ki potrebuje pred vsem miru, ne preprečijo postavnim potem.

Marsikomu videla se bode ta moja zahteva kruta, najbrž pa celo drakonična tistim, ki so bili doslej vajeni in vsak čas pripravljeni takoj sami maščevati očitvidno nasilno nepokorščino, seveda le na podlagi amerikanske lynchpostave. Pa krutost podtikati temu mojemu nasvetu, vzporedno s tem pa nezakonito postopati napram nabujskanim učencem, je protislovje. Dočim moj nasvet skuša v blagostanje učiteljstva in ljudstva ovreči stare, danes že onemogle tradicije, ki slikajo učitelja s šibo v roki, se vendar učiteljstvo — kar sem posnel pri uradni konferenci treh okrajev — ni moglo ogreti za nasvetovano disciplinarno sredstvo, dasi zahteva § 24 izvestno mnogo žrtev iz vrst učiteljstva. Starši ali njih namestniki naj bodo odgovorni za spodobno obnašanje učencev v šoli in marsikatera bridka ura bode učitelju prihranjena, kakor tudi delo olajšano, vrhu tega se bode pa tudi učitelj izognil marsikateri nepriliki pred sodiščem in šolskimi oblastmi. — Kar se pa tiče kazni, ki bi doletela starše preko mere razposajenih otrok, bodi povedano, da bi najbrž ne bile prehude, ker vemo, kako se kaznujejo šolske zamude. Rogovileži bi pa vendar bili zadeti v najbolj občutljivo stran, poplačati bi morali svojo surovost s trdo zasluženimi vinarji ali z zaporom. Globoka zavest novih razmer tudi to opraviči, kajti znano nam je, da je ljudstvo, četudi mrmraje, še večje krutosti prenašalo in jih prenaša še dandanes, krutosti, ki mu celo stalo omejujejo, da ne rečem, izpodkopavljajo. In kdo je v takih slučajih ljudski prijatelj? Nikdo. Zatorej smelo trdim: po pravomoči navedenega bi nikakor ne bilo zabranjeno učiteljstvu še vedno se skazovati pravim ljudskim prijateljem, podan bi mu pa bil ročaj, zadobiti zadoščenje za premišljeno zasnovano upornost.

Nekoliko pedagoških navodil za zemljepisni pouk.

Dragotin Pribil.

(Dalje.)

2. Model kot nazorilo.

Med vsemi umetnimi nazorili je model najbolj podoben originalu. Smatramo ga lahko kot original v navadno manjši, včasih tudi večji obliki; v manjši se nahaja tedaj, ako je predmet prevelik, v večji, ako je predmet tako majhen, da bi ga ne mogli nazirati vsi učenci h kratu, ali pa, ako predmetovi deli niso dovolj razločni. Redkokedaj se primeri v zemljepisju poslednji slučaj; še redkeje pa je model z originalom iste velikosti. Razloček med originalom in dobrim modelom tvorijo torej samo dimenzije. Ta razloček pa ni posebne važnosti, ker se lahko popravi z besedo, otrokova domišljija pa pripomore, da si otrok lahko predstavlja original v popolni obliki.

Besede, s katerimi sem priporočal original v nazorilo, veljajo torej tudi v kolikor toliko o modelu. Modela bi mi torej ne bilo treba več dolgo priporočati. Kdor poskusi pojasniti le enkrat pojme s tem nazorilom, bo uvidel, da zasluži isto največje razširjanje po šolah. Seveda so modeli po naših šolah uprav bele vrane. Njih uporabljivost pri pouku izgublja svoj pomen vsled visoke cene modelov. Naši krajni šolski sveti ne dovolijo sredstev niti za nabavo manj dragih nazoril; in koliko krajnih šolskih svetov tude najti, ki bi zaupali priporočilu učiteljevemu tamkaj, kjer ne morejo uvideti koristi! No, učitelj mora tudi tu svoje storiti in ne sme umakniti svojega prepričanja; pridobiti mora šoli nekoliko teh izvrstnih nazoril, ako je le količkaj mogoče. — Pričakovati pa je, da se izboljša kmalu i ta zadeva. Mnogo danes modelov za zemljepisni pouk še sploh ni, ker slabi pokup ne vzpodbuja založnikov učnih pripomočkov na nova izdaja. V bodoče pa se imamo nadejati več izdelkov, ki bodo brezdvomno mnogo ceneji od sedanjih in bodo ravno vsled tega našli lažje pot v naše šole.

Modele je treba dobro razločevati od pridvižnih zemljevidov ali reliefov. Modeli nam namreč predstavljajo samo eden zemljepisni predmet zase, čim so reliefi vedno posnemki večjega dela zemljepisne površine. O tem poslednjem nazorilu bom govoril na drugem mestu.

Med modele, ki se uporabljajo pri zemljepisnem pouku, spadajo predvsem etnografski modeli: glave, torej najbolj karakteristiški del života raznih človeških pasem. Da se dajo pasme obravnavati tudi po podobah, kdo bi o tem še dvomil? Da pa pripomorejo modeli do lepših uspehov, to tudi ne gre zavreči. Na podobi se ne dajo nikdar odkriti tisti značilni razločki med posameznimi pasmami. Jeli človek kratkoleb ali dolgoleb, kar je velepomembno

za določevanje njegovega kulturnega stanja, nam kaže model na prvi pogled, nikakor pa ne podoba. — Za fiziško zemljepisje bi se dal dobro uporabiti model sopke, snežnika, soteske, prelaza itd., itd. Kako poučevalen bi bil n. pr. model brega, na katerem bi se dali opazovati vsi vegetacijski pasi! — Pa tukaj ni moj namen, sestaviti seznamek vseh predmetov, ki bi se dali uporabljati v modelu. O tem bodo razmišljali oni, ki bodo te modele izdelavali. Končam torej svoja uvaževanja o modelu z željo, da bi se uporabljal ta izvrstni pripomoček za zemljepisni pouk kar najbolje.

3. Slike kot nazorilo.

Pretežni večini ljudi ostane širna zemlja dolgo zaprta. Šele v poznejšem veku, ko bi naj bila naobrazba do neke mere že popolna, je mogoče nekaterim se ozreti po svetu; a navzlic temu preostaja še mnogo takšnih ljudi, ki nikdar ne prekoračijo mej svoje ožje domovine. Za takšne ostajajo vsi čari zemlje nedosežni, zanje nima vsa krasota tujih krajin pomena. — Z učenci govorimo v šoli o marsikaterih deželah, krajih, katerih ne bodo gledali nikdar z lastnimi očmi. Šolska potovanja pri nas še niso uvedena, in tako nimajo učenci večkrat prilike pogledati sveta za prvim gričem na obzorju. Original torej za ves zemljepisni pouk ne more obveljati, še manj zadostuje model. Treba je drugih nazoril za uspešen zemljepisni pouk.

Sredstvo, katerega se poslužujemo pri zemljepisnem pouku, je zemljevid. A pogledjmo to sredstvo nekoliko natančneje in videli bomo, da ono ne zadostuje samonasebi. Ali si more predstaviti naš učenec po zemljevidu le majhen kos zemlje takšnega, kakršen je v resnici? Ali moremo reči, da si predstavimo okolico Rima popolnoma pravilno po samem pogledu na specialno karto? Nikakor. Tudi naša največja zgovornost, vse odbrane naše besede ne morejo tega nedostatka odpraviti: po samem zemljevidu si učenci ne morejo ustvariti prave, žive, resnične podobe tujih krajin. Res, izurjen geograf, ki se bavi samo z zemljevidi, s samim zemljepisjem, more marsikaj čitati raz karto, kar nam ni mogoče; a kdo bode prisojal to zmožnost neukemu otroku? Da si napravi otrok v svoji domišljiji takšno podobo, kakor bi bil resnično navzoč in gledal s telesnimi očmi dotično krajino; da vidi otrok v duhu vse zemljepisne predmete, o kojih navzočnosti in bistvovanju mu zemljevid pripoveduje, tudi v pravi podobi; da se navzame nadalje učenec ljubezni do narave, čuta za oblike, estetiškega čuvstva; da učenec dobro pomni predelano tvarino in da se mu končno uk olajša: v to je potrebno posebno sredstvo, ki se faktiški tudi vedno bolje in bolje uporablja v zemljepisnem pouku, v ta namen nam služijo slike.

Potrebo, podpirati v zemljepisnem pouku rabo zemljevidov z naziranjem slik, uvideli so že v pretečenem stoletju. Tedanji zemljevidi so imeli namreč na robih razne podobe, ki so predstavljale razne krajine, mesta, ljudi, različne prirodnine, izdelke itd. Danes se hoče po dolgem presledku to idejo

zopet oživiti. Novejši atlanti za ruske šole imajo po robih dovršene kulturne slike. Nemara je kriva ozkosrčna nemška pedagogika, s katero smo popolnoma napolnjeni, za katero smo edino navdušeni, da si ne upamo takšnih slik niti natisniti v učbenike, češ, da odvajajo pazljivost učenčevu.

Če bi tudi brez ravnokar navedenih slik v učbenikih še lahko izhajali, nikakor ne moremo prebiti v šoli brez velikih stenskih slik, katerih je danes veliko število na prodaj. Od teh slik nimajo vse enake cene. Pri nakupu je treba paziti na kakovost, sicer se ne doseže pravi namen. Kaj torej zahtevamo od primerne slike, kakšna mora ista biti, da bode imela šola dovolj koristi od nje?

Slike morajo biti pred vsem dovolj velike. Ako visé na tabli, mora biti vsak predmet viden i učencem v poslednji klopi. Zato tudi ne sme biti slika s predmeti preobložena, zlasti pa ne sme biti na sliki premajhnih predmetov. Pri kazanju slik od klopi do klopi se izgubi mnogo časa. Tudi šolski red trpi na ta način.

Predmeti, ki se nahajajo na sliki, morajo biti tipiški, značilni za dotično krajino. Ker se ti predmeti ne nahajajo vselej v naravi tako zbrani, kakor bi si v svrhu pouka želeli, ni treba, da bi bile slike vedno fotografske reprodukcije krajin, ampak se tudi lahko komponujejo, predmeti se lahko sestavljajo, toda samo do določene meje, da se ne poizgubi vsa naravnost.

Slike morajo biti lepo, ukusno izdelane. Karikatur v šolo ne smemo prinašati. Kar se torej učencem kaže, mora zadovoljiti estetiški čut. Gledati bode torej na harmoniško razmerje barv, na primerno pestrost in nekako poezijo v sliki. — Barvane slike so vsekako boljše nego lesorezi. Lepe slike se dajo tudi uporabiti pri jezikovnem pouku, za orise itd.

Slike naj se nanašajo na vse zemeljske dele v enakem razmerju. Čim važnejši je kos zemlje, tem več slik moramo zanj preskrbeti.

Takšne slike, ki bi zadoščevale vsem tem zahtevam, so še vedno silno drage. Njih cena je za mnoge šole uprav nedosegljiva. No, učitelj si mora tudi tu pomagati. Razni ilustrovani časniki prinašajo podobe, in včasih umetno dovršene podobe raznih krajin. Sam ali s pomočjo učencev bode torej vsak učitelj brez velikega truda in izdatkov lahko nabral veliko število zemljepisnih slik, ki mu bodo v šoli velike koristi. V novejšem času olajšajo to zbiranje tudi razne razglednice, ki se danes nahajajo v nebrojnim številu in nujajo poglede raznih krajev, mest, trgov, da celo neznatnih vasi, narodnih tipov, krajevnih znamenitosti in tako dalje. Marsikaj je tu nerabnega, neznatnega, marsikatera razglednica pa nas uprav preseneti po svoji krasoti.

Mnogo gradiva nujajo tudi razna ilustrovanja geografska in zgodovinska dela.

Dobro dotovane šole si morejo onisliti razne koristne aparate, ki se dajo dobro uporabiti pri pouku. Takšni so: stereoskop, skioptikon itd.

Samoposebi umevno je, da se mora vsaka slika primerno pogovoriti in vselej tedaj pokazati, kadar je zanimanje zanjo največje.

4. Zemljevid.

Vsa doslej našeta nazorila so za zemljepisni pouk velevažna. Brez njih se zemljepisni pouk ne vrši posebno uspešno. Uprav nemogoč pa bi bil ta pouk brez drugega, najvažnejšega sredstva. — Omenil sem že, da se original ne more vselej nazirati. Ni ga potnika, ki bi na tujih tleh določil natanko smer svoje poti. Raz cesto vidi samo ono zemljo, ki se razprostira do bližnjega gorovja, v gorovju samem ne more hkratu določiti lego posameznih gor, smer grebenov. Model kaže samo posamezne predmete, slika le neznatne dele zemeljske površine. Koliko slik bi pač moral imeti za vse ozemlje? Razen tega nam kaže slika krajino samo od ene strani. Spredaj stoječi predmeti zakrivajo vse ostale. Kako se naj določi lega posameznih predmetov, kako se naj določi velikost, meja dežel, kako se naj razjasni vzajemni vpliv zemljepisnih predmetov po samih navedenih nazorilih? — Gotovo, zemljepisni pouk brez glavnega nazorila, brez dobrega, natančnega zemljevida, je nemogoč. Vsa ostala nazorila postanejo pomenljiva le v družbi zemljevida. Umevno je torej, da moramo tako važnemu poučnemu sredstvu posvetiti nekoliko več besedi.

Kakor je v obče znano, nam nuja zemljevid pogled na razne dele zemeljskega površja, kakršen bi se nam podal raz kakšen balon. Zemljevid nas torej dvigne takorekoč visoko nad zemljo in nam odpre natanki razgled po okolici. Sedaj šele vemo za natanko medsebojno lego vseh zemljepisnih predmetov, sedaj šele moremo primerjati njih obliko in velikost. Tu vidimo predmete drug poleg drugega, gora nam ne zaslanja več pogleda, reka nam ne izgine izpred oči pri bližnjem ovinku. Vsekako, zemljevid celo razjasni naše pojme o onih krajinah, katere lahko sami naziramo neposredno z lastnim očesom.

Še važnejši nam postaja zemljevid, ker nam je mnogokrat edino sredstvo, spoznati tuje kraje, v katere nikdar ne pridemo. On nam jasno pové, jeli tuja dežela gorata ali ravna, vodnata ali brez potrebnih rek, ob morju ali daleč na kopnem; zemljevid nam pové število in imena mest, približno število prebivalstva, jeli kraj ljudnat ali pust; on nam odkrije pota, po katerih se gibljeta trgovina in kultura; on nam določa celo podnebje raznih dežel.

S pomočjo zemljevida si lahko ustvarimo pojme o razmerah med večjimi deli zemlje, da celo vsa zemlja se razvija pred našimi očmi in lahko nam je primerjati velikost in lego kopnega in morja, ter izvajati iz teh podatkov svoje zaključke.

„In der Landkarte besitzt die Geographie ein Hilfsmittel eigenthümlicher Art, welches als Bildungsmittel einen solchen Wert hat, dass es den Erfolg des Unterrichtes lähmen hiesse, wollte man die Karte nicht gehörig ausnützen. Wenn der Schüler einmal ihre Sprache versteht, so ist sie anschaulicher und

verständlicher als die Lautsprache. Gute Karten, wie sie den Fortschritten unserer Zeit entsprechen, sind daher wichtiger als gute geographische Lehrbücher, und die Hauptaufgabe des Lehrers ist nur die, den Schüler anzuhalten, dass er die Karte selbstständig verstehen, die geographischen Lehren aus derselben ablesen und aus dem, was sie gibt, die nothwendigen Folgerungen ziehen und aussprechen lernt. Ist dies erreicht, so hat der Schüler damit eine formale Bildung, welche mehr wert ist, als gedächtnismässig aufgefasste, positive Kenntnisse, weil sie ihm den Schlüssel zur selbstthätigen Erwerbung der letzteren in die Hand gibt. In der Aneignung der Kenntniss des Kartenbildes besteht somit die wichtigste Aufgabe, welcher der Lehrer vor allem gerecht werden muss, wenn er das leisten will, was vom Schulunterrichte in der Geographie gefordert werden muss.“ — Tako pravi H. Trunk v svoji knjigi „Die Anschaulichkeit des geographischen Unterrichtes.“

To nazorilo ima svoj velikanski pomen tudi v tem, da je primeroma najcenejše izmed že imenovanih. Vsaka še tako revna šola si lahko preskrbi potrebne zemljevide, vsak učenec si lahko kupi za nekoliko vinarjev že precej popolne karte.

O pomenu zemljevidov bi še lahko mnogo navedel. Eno bi pa ostalo vedno istinito: pri vsej svoji koristi, ki jo prinaša vestna uporaba dobrega zemljevida, ne navzame se učenec popolnoma jasnih pojmov, ako se pri pouku rabi samo in edinole zemljevid; brez pripomočka drugih nazoril, ki takorekoč vdihnejo mrtvi karti življenje, ostane tudi zemljevid s sedmimi pečati zapečaten a knjiga. Je pač v pouku kot v življenju, več sil, večji učinek: — Uspeh pouka je nadalje tudi odvisen od kakovosti zemljevida in kako se pri pouku porablja. Govorili bomo torej v naslednjem o teh dveh zadevah.

a) Kakšen mora biti zemljevid, da ga moremo pri zemljepisnem pouku dobro rabiti?

Pripomniti moram, da mi je razločevati stenski zemljevid od onega, ki ga ima učenec zase kot učni pripomoček. Če torej govorimo o lastnostih dobrega zemljevida, moramo najprej pogovoriti one, katere pripadajo obema, potem pa tiste, ki jih zahtevata stenski in učenčev zemljevid vsak zase.

Od vsakega dobrega zemljevida zahtevamo, da je natančen, pravilen, brez napak. Vse, kar nam nuja, mora biti zanesljivo in se mora vjemati z naravnimi, istinitimi odnošaji. Pravilno morajo biti risane meje, teki rek, lega gorovj in mest. Pravilni morajo biti vsi ostali podatki, n. pr. visokost gor, znaki za mesta z določenim številom prebivalcev, politiške razmere. Zlasti je važno, da so pravilne daljine, kajti drugače se ne da natančno določiti, kako daleč je odstranjen en zemljepisni predmet od drugega. Paziti se mora tudi na pravilno pisavo imen; za nas je sicer ta zadeva skoro brez pomena, ker imamo prav malo slovenskih zemljevidov, a vendar bi bilo za vsak slučaj umestno, ko bi se v bodoče pazilo na to, da imata vsaj stenski

zemljevid in učenčev zemljevid popolnoma enako pisana imena. — Da pravilnost in natančnost ni pri zemljevidih vselej mogoča, se da opaziti zlasti pri rekah in cestah. Ko bi hoteli širokost reke popolnoma v pravem merilu označiti, tedaj bi bile na zemljevidu, kakršen je navadno v rabi, le največje reke vidne. Vse druge bi morali narisati kot lasnate črte. Železnice in ceste bi sploh ne mogli označiti. Različni znaki za mesta zavzemajo na naših zemljevidih vselej več prostora, nego bi smeli z ozirom na merilo zavzemati. Pripomniti je nadalje i to dejstvo, da se večji deli zemeljskega površja sploh ne dajo natanko narisati, ker imamo tu opraviti z deli krogle in ne z ravnimi ploskvami; četudi nam rabijo v ravnokar navedenem slučaju primerne projekcije, se prava natančnost pri zemljevidih te kategorije ne da doseči. Iz tega sledi, da moramo natančnost zemljevidov le tamkaj zahtevati, kjer je izvedljiva.

Dober zemljevid mora imeti nadalje primerno merilo. Čuditi se moramo, da se tuintam še vedno uporabljajo v šolah zemljevidi brez merila, ali pa da se nahajajo še zemljevidi, ki imajo pač merilo zaznamovano, toda le pro forma, kajti kdor bi se hotel posluževati tistih meril, bi došel do gorostasnih zmot in zmešnjav. To je nedostatek, ki se ne more dovolj obsojati, to je brezvestnost risarjev, kartografov, ki rodi žalosten sad, namreč da se oropa tisoč in tisoč šol za denar. Kaj pomaga najlepši zemljevid, ako ne morem zračunati na njem, kako daleč je od enega mesta do drugega, od ene skrajne mejne točke do druge in tako dalje? Ker ravno merjenje na karti tako instruktivno deluje na učence, mora biti merilo zanesljivo. Biti pa mora tudi takšno, da je računanje enostavno in se potraži ž njim kolikor mogoče malo časa. Ker ni mogoče, da bi imela stenski in učenčev zemljevid isto merilo, morata biti ti merili proporcionalni, somerni in to kolikor le mogoče, n. pr. 1 : 2, 1 : 3, 1 : 4 itd., kajti drugače je tudi tu potrata časa neizogibna in odpasti morajo mnoge potrebne, koristne vaje.

Da morajo vsi zemljevidi ene šole šteti isti poldnevnik kot prvega, je večje važnosti, kakor se nam dozdeva na prvi pogled. Danes si pridobi vedno več veljave poldnevnik, ki gre skozi Greenwich. Ker se ravna po novejših knjigah skoro brez izjeme po tem poldnevniku, bode treba pri nakupu zemljevidov tudi na to paziti. Le tako se izognemo sitnemu preračunjevanju.

(Dalje prih.)

Razgled.

Listek.

K narodni vzgoji.

Koliko se je že pisalo in govorilo o tem predmetu! — Tu le dva paberka, ki kažeta, kaj je drugod dovoljeno . . .

Lani je izšla brošura „Der neue Curs im Unterrichtswesen“, katero je spisal Harold Arjuna z geslom, da „se mora tudi gimnazija pogermaniti, sicer pogine.“ To knjigo je kritika energično odklonila, ali — ne zaradi omenjene tendence, ampak zaradi gorostasnih pretiravanj in stremljenja po fantastični preosnovi sedanjega šolstva, posebno gimnazij (da bi se n. pr. v osmem gimnazijskem razredu učila poleg navadnih predmetov še etnologija, antropologija, fiziologija, stara francoščina in stara angleščina . . .). — Tu se čutimo še nekako potolažene.

Čudom pa sem se čudil, ko sem čital slučajno v tekočem letniku berlinske Zeitschr. J. d. Gymnas.-W. v oceni K. Fuchsove izdaje Uhlandovih pesni (Dunaj, Graeser) — knjige, namenjene avstrijskim srednjim šolam —: „Die deutsche Gesinnung, die sich in den Anmerkungen ausspricht, insofern Fuchs, wo es nöthig ist, auf Uhland als den deutschen Mann und Dichter hinweist, ist um so herzerfreuender, je weniger dem Deutschthum jetzt die innerhalb der schwarzgelben Grenzpfähle wehende Luft günstig ist! . . . da bi se knjiga i na nemško-avstrijskih gimnazijah — Fuchs je avstrijski profesor — širom širila.“ Potem nadaljuje ta znanstveno-pedagoški list: „Uhlandov prijatelj je na pesnikovem grobu tožil: ‚Izgubili smo vest Nemčije‘; mi pa moremo proslavljati v pesnikovih delih izvrstne buditelje nemške vesti in v njih pozdraviti vrle zaveznike v boju za nemško bitje in živje.“

V take namene naj služi pesnik? se vprašamo . . . Kaj, ko bi mi kaj takega trobili v svet — v znanstvenem listu — svojega stališča?

Ne! Mi si želimo drugačne trombe!

„Tendence šolstva v 19. stoletju“ — tako čitamo v istem listu — „gre na to, da se podržavi šola v svoji zunanji upravi, po notranjem duhu pa ponaródi. — Tudi naše mnenje je isto. Prekucuska pa se nam zde pota k temu smotru, češ, „nacionalni element pospešuje posebno verouk; krščanstvo se mora učiti, ali le specifično nemško krščanstvo . . .“ Posebno pa je poklican pouk v nemščini „die nationale Schulpolitik“ (!!) zu unterstützen und die gebildeten Stände zu bewahren vor den Gefahren des gelehrten wie des socialen Weltbürgerthums.“ Verouk in nemščino pa podpira v dosegi tega namena pouk v zgodovini; „damit ist dieses Fach seines rein wissenschaftlichen sowohl wie seines internationalen Characters entkleidet.“

Tem podatkom ne pristavljam komentarja, dasi enostransko tendenciozna uporaba učnih, zlasti onih treh strok vzbuja v objektivno mislečem učitelju odločen odpor, in dasi bi se dalo v tem vprašanju povedati mnogo . . . Patriotizem se pač lahko in naj vzbuja z vsemi predmeti — v kolikor se dá, če se pa goji vsaka veda v mladih srcih le s skrajno separatnega nacionalnega stališča, bo tega posledica za doraslega človeka skrajna nacionalna nadutost, ki povzdiguje svoj narod, zlasti pa svojo osebo kot najvišjo potenco naroda, nad oblake, vse drugo pa tlači v prst.

Klasični vzgled za to je vseučil. profesor S. Bodnár v Pešti — Madžar! (vemo, kaj to pomeni). — Iz predgovora njegove knjige „Mikrokosmos“ (1898) nam zija nasproti taka naravnost patološka oholost in domišljavost, kakor je še nisem našel v nobeni knjigi. On pravi (v nemškem prevodu): „Leta 1891. sem odkril glavne poteze zakona psihičnega sveta (?)

Dovoljujem si sedaj opetovano razložiti in utemeljiti svoje odkritje v okviru večjega dela die Entdeckung, welche ich für ein weltgeschichtliches Ereignis und für den eminentesten Fortschritt der Menschheit auf dem Gebiete des geistigen, moralischen, aesthetischen und ökonomischen Wissens halte . . . — Vidi se, da si Madžar, o Bodnár! — Tuj strokovnjak — mažarskih ne poznam — je knjigo seveda kruto razcefral.

In mi? Naš pouk bodi jedrnat, objektivni, da podeli korenito znanje, ž njim pa skromnost. — Mladino lahko navdušujemo tudi brez tihotapnih sredstev.

Dr. Jos. Tominšek.

Družba sv. Mohorja. Število udov družbe sv. Mohorja je letos napredovalo od 78.101 na 78.596, to je: 493 udov več kakor lani! Teh 78.596 Slovencev-Mohorjanov se razdeli po posameznih škofijah in krajih tako-le: 1. Goriška nadškofija 8610 udov, manj 294, 2. Krška škofija 6368 udov, več 131. 3. Lavantinska škofija 25796 udov več 990. 4. Ljubljanska škofija 30106 udov, manj 636. 5. Tržaško-koperska škofija 4016 udov, več 28. 6. Sekovska škofija 563 udov, več 39. 7. Somboteljska škofija 344 udov, več 28. 8. Zagrebška nadškofija 545 udov, manj 23. 9. Senjska škofija 213 udov, manj 1. 10. Poreška škofija 130 udov, več 19. 11. Djakovska škofija 62 udov, več 15. 12. Bosniška škofija 237 udov, več 10. 13. Videmska nadškofija 194 udov, manj 3. 14. Razni kraji 526 udov, več 208. 15. Amerikanci 804 udov, več 14. 16. Iz Afrike in Azije 81 udov, manj 42.

Pregled nam kaže, da smo napredovali v 10. škofijah (in sicer za vkup 1402 udov), nazadovali pa v 6. škofijah (za vkup 999 udov). LAVORIKA gre letos lavantinski škofiji, kjer je število poskočilo za 990 udov. Vesel je napredek tudi v krški škofiji, kjer štejemo 141 udov več. Po raznih krajih je narastlo število za 208.

Rokopisov je družbenemu odboru v tem letu došlo 76. V zadnji svoji seji je odbor sprejel sledeče:

a) Večja dela: 1. J. M. Seigerschmied: „Pamet in vera.“ Apologetičen spis. — 2. M. Cilensek: „Naše koristne rastline.“ — 3. J. Koprivnik: „Umni vrtnar.“

b) Leposlovne vsebine: 1. T. M. Dovič: „Oskrbnikov sin.“ Povest. — 2. Malograjski: Nehvaležni sin.“ Povest. — 3. Isti: „Miklova lipa.“ Povest. — 4. Isti: „Pisana mati.“ Povest. — 5. Fr. Ks. Meško: „Pripovedka.“ Povest. — 6. Pavel Perko: „Umrli . . .“ Črtica. — 7. Podgoričan: „Prvi hleb.“ Povest. — 8. Ivan Pucelj: „Kakor na kup, tako s kupa.“ Povest. — 9. Gr. Rant: „Nesrečna človeka.“ — 10. Ivo Trošt: „Kdor zna, pa zna.“ Povest. — 11. Dr. J. Vošnjak: „Blagor mirnim!“ Dve povesti. — 12. Isti: „Ne vdajmo se!“ Kratkočasnica v enem dejanju.

c) Poučne vsebine. 1. Ant. Janežič: „Najvažnejše določbe o novem davku.“ — 2. J. M. Dovič: „Ob Prešernovi stoletnici.“ — 3. J. Koprivnik: „Grozni plesen.“ 4. Isti: San joeski kapar ali ščitar.“ — 5. J. Lesar: „† Naučitelj Jožef Raktelj.“ — 6. Iv. Planinec: „Slovensko planinsko društvo.“ — 7. Fr. Praprotnik: „Zasajajmo le lepa drevesa.“ — 8. Fr. Podbor: „Gospodarske drobtinice.“ — 9. Fr. Šegula: „Razgled po katoliških misi-jonih.“ — 10. Lj. Stiasny: „Slovenska naselbina pri Vladikavkazu na Ruskem.“ — 11. Fr. Štingl: „Zavetniki posameznih stanov.“ — 12. Isti: „Zgodovinske črtice.“ — 13. Isti: „Iz življenja imenitnih mož.“ — 14. Fr. Uršič: „Novi zakon o prejemščinah.“ — 15. Dr. J. Vošnjak: „Streljanje proti toči.“ — 16. J. B. T.: „Opatija Zatičina.“

č) Razne pesmi so poslali pesniki: Fr. Ks. Meško, Fr. Neubauer, Rad. Silvester, Ljudmila, R. Kósar.

Zlodejstvo in omika. Pruski minister notranjih del je izdal poučna statistiška števila o vplivu omike in neomike na zlodejstvo. Od 1. oktobra 1894. do 31. marca 1897. je bilo na Pruskem kaznovanih brez vse šolske naobrazbe 1006 mož in 485 žen, skupaj 1491 oseb; z nedovoljno naobrazbo 7228 mož, 1361 žen, skupaj 8589 oseb; z naobrazbo ljudske šole

7125 mo $\check{z}$, 657 $\check{z}$ en, skupaj 7785 oseb; z vi $\check{s}$ jo naobrazbo 180 mo $\check{z}$, 7 $\check{z}$ en, skupaj 188 oseb. Ta $\check{s}$ tevila ka $\check{z}$ ejo jasno, pri $\check{c}$ ajo, da naobrazba ne sme prestat $\check{i}$ z ljudsko $\check{s}$ olo, ampak da je treba nadaljevalnih te $\check{c}$ ajev. V nezrelih, nesku $\check{s}$ enih letih je zlodejstvo ve $\check{c}$ je. Saj je bilo izmed navedenih zlodejev 14 letnih 1357, 18 letnih 5900, 25 letnih 5132. Zato: ve $\check{c}$ $\check{s}$ ol, obveznih $\check{s}$ ol za dobo od 14.—18. leta!

Kajenje. Mogo $\check{c}$ e ni drugega predmeta na svetu, $\check{c}$ igar $\check{s}$ kodljivost bi se toliko uva $\check{z}$ evala, kojega bi pa u $\check{z}$ ivali tako brezskrbno, ko tabak. Ta $\check{s}$ kodljivost se navadno ute-
meljuje z alkoidom nikotin, ki se nahaja v tabaku v silno razli $\check{c}$ ni mno $\check{z}$ ini ($\frac{1}{2}\%$ — 3%);
toda dokazano je, da $\check{s}$ kodijo v tabaku $\check{s}$ e druge tvarine. H. Thomson je spalil list te rast-
line in preiskal tvarine, ki se nahajajo v dimu. Svoja opazovanja je l. 1899. $\check{c}$ ital v Mnihovu
in od te dobe je $\check{s}$ e dalje prou $\check{c}$ aval tabak. Rezultate svojega dela je podal javnosti v teh le-
to $\check{c}$ kah: 1. Izmed organskih tvarin, ki dejstvujejo $\check{s}$ kodljivo na organizem, se mora na prvem
mestu imenovati $\check{z}$ e omenjeni nikotin. Poleg njega se nahaja tam piridin, ki nastaja iz niko-
tina po vplivu vi $\check{s}$ je toplote. Piridin C_5H_5N je kemikom dobro znan, kajti tvori se v znatni
mno $\check{z}$ ini pri suhi destilaciji kosti in se nagrma $\check{d}$ i v degtu iz kosti. Duh piridina je znan tudi
 $\check{s}$ irjemu ob $\check{c}$ instvu, kajti $\check{s}$ pirit se $\check{z}$ njim denaturira. Razen tega se nahaja piridin v premo-
govem degtu, in nastaja po razkladu raznih rastlinskih tvarin (alkoholov). Piridin je temna
teko $\check{c}$ ina, olnata, malo te $\check{z}$ ja od vode, di $\check{s}$ i po tabakovem dimu, vre pri 117° . Razen tega se
dozdeva, da nastaja pri kajenju nekak $\check{s}$ no posebno eteri $\check{s}$ ko olje, ki je silno ostro in $\check{c}$ igar
kemi $\check{s}$ ka sestava $\check{s}$ e ni dognana. 2. Iz dela tabakovega dima je imenovati poleg ogljen $\check{c}$ eve
kisline (CO_2), ki se prirojeno nahaja v prece $\check{z}$ nji mno $\check{z}$ ini, $\check{s}$ e masleno kislino $C_4H_8O_2$, in
silnostrupeni kianovodik HCN . Toda ta tvarina se nahaja v tako majhni meri, da bi bilo
krivo pripisovati tej tvarini slabe fiziolo $\check{g}$ iske vplive. 3. Poleg ogljen $\check{c}$ eve kisline (CO_2) se
tvori seveda kakor pri vsakem nepopolnem spaljenju tudi ogeljnata kislina CO . Ta kislina
je sicer silno strupen plin, toda tudi tega ni v smodkah toliko, da bi mogel posebno $\check{s}$ ko-
dovati. 4. Pri dokajenju smodke se nabira na koncu cigare velika mno $\check{z}$ ina nikotina, da ga je
h koncu trikrat do $\check{s}$ tirikrat toliko kakor navadno. 5. Iz mno $\check{z}$ ine nikotina, ki prehaja v dim,
se v njem ohrani samo 75% , ostalih 25% se razkraja v piridin. Avtor je zbiral dim smodk
v posebnem aparatu. $\check{Z}$ e 10 do 15 smodk je zadostovalo za en poskus. Pokazalo se je, da
tudi preparirane smodke ravno iste tvarine nosijo v sebi. Ravno piridin $\check{s}$ koduje v smodkah.
Treba bi bilo to stvar premisliti in mladino opozarjati, da kajenje le $\check{s}$ koduje.

Fonograf u $\check{c}$ no sredstvo. Slavni francoski skladatelj Camille Saint-Saens pi $\check{s}$ e v
„Tempsu“: Vsakdanja resnica je, da nikdo ne pozna samega sebe, a da so mu zmote drugih
silno znane, $\check{c}$ im lastne zmote uidejo na $\check{s}$ i pozornosti. Tako niti pevci ne poznajo svojega
glasu, niti godbeniki svojega talenta, kar jih stori prizanesljive napram sebi in ostre proti
drugim. Nemara bode naloga fonografa to zadevo obrniti na bolje. Eden mojih prijateljev v
Las Pulmes si je naro $\check{c}$ il pro $\check{s}$ lo zimo iz Pariza imeniten fonograf in me je pro $\check{s}$ il, da bi mu
nekaj zaigral na pianu za fonograf. V ta namen sem mu igral svoj „Valse canariote“. Ko
pa je fonograf igro ponavljal, sem poslu $\check{s}$ al z najve $\check{c}$ jo vnemo. Tu sem zapazil dve te $\check{z}$ ki
hibi: eno mesto je bilo silno prehitro in docela zme $\check{s}$ ano; drugo mesto, o katerem sem
misлил, da sem ga igral v istem ritmu, kakor sem ga sam predpisal, je bilo ritmi $\check{s}$ ki docela
zmoteno in je zvenelo neprijetno. Zato sem ti hibi v svojem prednosu popravil. Po tem iz-
kustvu se mi dozdeva, da bi u $\check{c}$ itelji petja in godbe, pa tudi deklamacije mogli najti v fono-
grafu izborno sredstvo, sli $\check{s}$ ati samega sebe in s poslu $\check{s}$ anjem spoznati zmote, katere jim je
u $\check{c}$ itelj pokazal. In morem svetovati dovolj resno, izvr $\check{s}$ iti poskuse v tej zadevi.

Otroci kot zbiralci. Neki belgijski u $\check{c}$ itelj poro $\check{c}$ a v $\check{c}$ asopisu „Kosmos“, da je poskusil,
kak $\check{s}$ no sposobnost imajo otroci za zbiranje prirodnin. Dosegel je izvenredno lep rezultat. Naro $\check{c}$ il
je namre $\check{c}$ nekemu de $\check{c}$ ku, po leti zbirati na sprehodih in doma vsakovrstne pajke, ter jih
spravljati. De $\check{c}$ ek ni imel neumnega strahu pred pajki in je prav pridno izvr $\check{s}$ eval svoj posel,
V obsegu 5 km je proiskal tedne dolgo vso okolico. In kaj je na $\check{s}$ el? . . . Zbral je $\check{c}$ ez 100

raznih vrst pajkov, med katerimi je bilo 10 vrst za Belgijo popolnoma novih, četudi je to državo natančno preiskal z ozirom na vrsto pajkov velik specijalni učenjak pajkovih živali. Becker. Deček je torej prekosil celo starega učenjaka, kajti Bog ve koliko pajkov bi bil še našel, da je iskal daleč okoli. Lepa zbirka, katero je deček sestavil, je sedaj majhen zaklad kabineta prirodnih onega kolegija.

O ruskih učiteljih. Tu in tam so ruski učitelji silno slabo plačani. Malokdo se hoče učiteljstvu posvetiti. Nasledek — premalo učiteljev. Da se temu odpomore, je sklenilo ministrstvo prosvete ustanoviti nekoliko novih učiteljskih, sedanje pa razširiti. Razen tega je izdalo ministrstvo ukaz, da se imajo v nekaterih gubernijah ustanoviti pedagoški kurzi, katerih se lahko udeležujejo za eno leto 16letni dečki in 15letne deklice. — Tam, kjer pritiska beda posebno močno, tam so poskusili učitelji se živiti — z britjem v prostem času. No šolski nadzornik s takšnim uporabljanjem prostega časa ni bil zadovoljen in je to roko-delstvo prepovedal, ker „se ne spodobi kaj takšnega za razširjevalce ljudske prosvete.“

Pedagoški paberki.

Vzgoja ni mehanizem. Velikansko zanimanje je vzbudil v krogu psihologov in zdravnikov projekt g. Berillona, izdajatelja časopisa „Revue de l'hypnotisme“, izvajati sugencijo v pedagogiki. On svetuje takšne otroke, ki so leni, varljivi in sploh kažejo kakšno škodljivo navado, podvreči sugenciji. S pomočjo sugencije hoče tudi razvijati normalne lastnosti zdravih otrok; tako bi morala v šoli vedno skupno delovati učitelj in zdravnik in nastala bi nova sugestivna pedagogika. — Leo Hirschlauff, ki je posvetil temu projektu širše uvaževanje, zavzema uprav nasprotno stališče in trdi, četudi se more sugencija rabiti kot lečilo nenormalnih duševnih lastnosti, kot kleptomanija i. t. d., da se takšna metodika ne sme rabiti v šoli. „Pedagogika — meni Hirschlauff — je dolžna kar najracionalnejši motivirati svoje predpise, buditi v otrokih vestno in temeljito premaganje samega sebe in pripravljanje, da so oni predpisi koristni in pravilni. Dopolnjevanje morale se ne sme vršiti na mističen način, a ravno v tej luči se predstavlja otrokom hipnoza. Po daljših uvaževanjih sklene Hirschlauff: „Vsled tega moramo projekt g. Berillona uvaževati le kot velik napredek v zgodovini zdravilstva, toda v vzgoji se ne sme rabiti v nobenem slučaju, kajti on se nahaja v nasprotju z etičkim značajem pedagogike.“

Kateri predmeti so otrokom najljubši? O tem vprašanju je razdajal g. Piers, nadzornik narodnih šol v St. Cloudu, vprašanja. Da bi otroci odkrito odgovorili, je dopustil, da so odgovorili na listkih brez podpisov. Izmed 20.000 otrok obojnega spola se je izreklo 1000 za prirodne vede, 2000 za zemljepisje, 3000 za risanje, 5000 za računstvo, a 9000 za zgodovino.

O pouku pod prostranim nebom so prinesli „Nar. Listy“ sledeče uvaževanje: Izmed reformatoriških smotrov se odlikuje v pedagoških literaturah v francoski, nemški in slovanski, hrepenenje po prostejšem načinu pouka, po približevanju mladeži prirodi in vzbujanje jasnega naziranja vseh prirodnih pojavov; zgrinjajo pa pedagoški pisatelji svoje želje v edino, po raznih razmerah podnebja različno formulirano zahtevo — pouk pod širnim nebom. Tudi z našega stališča smo se že večkrat zavzeli za ta vzgojevalni in učni moment nepregledne vrednosti, toda dozdeva se nam, da strogi šolski sistem, ki veže šolo na ohranjenost starih predpisov, še dolgo ne bode dovolil, da prodrejo jasni žarki pedagoških pravic. Kdor je skusil v svojem življenju, kako dovzetna je mlada duša v prirodi, kako ima nekoliko besed pouka na izprehodu o naravnih prikaznih več učinka kakor najbolj učena in nazorna predavanja v šoli, kdor je spoznal, kako okreva pri tem duh in telo, kako se dá

igraje naučiti to, s čimer se v šoli mučimo nekoliko ur, ta se začudi, kako je pri nas mogoče poučevati v predmetih, ki so s naravo ozko zvezani, v zadublih šolskih sobah. Žalibog sedaj ne dovoljuje vsa smer šolstva, da bi se izpregovorilo o tej zadevi meritorno na dostojnih mestih, ampak ostaja še samo predmet akademskih razgovorov; še niso spoznali najbolj kompetentni činitelji, učitelji prirodnih ved, te koristi tako, da bi izpregovorili o njej resneje in resničneje in se zanjo potegovali; in vendar, kdor je le deloma spoznal uspehe ene učne ure, ki se je vršila pod milim nebom, pripozna, da je to vprašanje vredno najširše pozornosti. Vse, kar se je pisalo proti takšnemu pouku: vreme, izguba časa itd., vse to je tako malenkostno, da bi se dalo v primerjanju z uspehi takšnega pouka pri navzočnosti malo ljubezni do mladine lahko premagati. Najbolj goreči učitelj se zadržuje jedva dve do tri ure na polju in v gozdih; takšni izprehodi pa nimajo pomena, ker žrtvujejo učitelji in učenci v to večinoma le svoj prosti čas. Nedostanek znanja narode se najbolj občutno javi pri absolventih raznih šol, v katerih se poučujejo prirodne vede; tako n. pr. dijaki ne poznajo najnavadnejših botaniških pojavov v okolici mesta, kjer so studirali, še manje pa cveteno (floro) daljnih okrajev. Učenje botanike po ovelih cvetih in upalih bilkah nima nobenega pomena. Drevo, grm, cvet je treba videti z znaki in v takšni podobi, kakor se nahaja v narodi, da bi jo zopet in vselej potem spoznal. Kako stidno je za človeka, ako ga osramoti priprost človek v poznanju igličastih ali listnatih dreves ali pa najnavadnejših rastlin. Tako je potrebno, da se geološke razmere pogledajo na licu mesta, da bi spoznal učenec karakteristične znake te ali one prirode, kajti le tako je mogoče se vglobiti v včasih težavno teorijo, ki se podaja v šoli. Učitelj, prijatelj prirode, bi seveda k tem razlogom vse to pridejal, kar je z imenovanimi demonstracijami ozko zvezano. Pouk v zemljepisju, zlasti o matematiškem in oni, ki se bavi z občnim zemljepisnim znanjem, je v šoli tudi pri najboljsh nazorilih nenaraven. Kako abstraktni pojmi se tu razlagajo otrokom med štirimi šolskimi stenami; kako drugače bi se vršilo razlaganje matematiškega zemljepisja pod širnim nebom, kjer bi se mogli izvajati nauki iz najčistejšega in najpravičnejšega naziranja! Vse posebnosti površine zemlje bi so dale v vsaki krajini s pripravnim primerjanjem mnogo bolje zariti v pamet učencev, kakor z najboljšimi podobami ali risanjem na tabli. Kakšen pomen bi imel takšen pouk z ozirom na šolsko higijeno, o tem se je govorilo že na drugih mestih. Sedanje šolstvo je močno odvrnilo našo mladino od edino prave knjige poznanja, od prirode; tako se uniči v otrokih pravo veselje in življenska uteka, katere nam pozneja leta ne morejo povrniti. Privoščimo torej naši mladini lepe dni, dokler jih beda življenja ne potisne k tlom; zdrava duša, ki se vzgoji s to metodo, bo se tudi v življenju nagibala vedno k dobrim in plemenitim smotrom.

Pedagoška bajka. Maloruski „Učitelj“ je objavil v 11. št. sledečo alegorijo, katero je posnel po nekem ameriškem listu in ki naj bi predstavljala sedanje vzgojo:

Pred vek, ko so se zverine razdelile na plavajoče, letajoče, skakajoče in begajoče, so se osnavale šole za razvoj zverin. Zadača šole je bila, da se naj nauči vsaka zver vse dejavnosti izvajati enako dobro; a jeli kakšna zverina pokaže boljšo sposobnost za eno delo kot za drugo, je treba ves čas in silo posvetiti poslednjemu. Ima li torej kakšna zver kratke noge in dobra krila, tedaj se najbolje pazi na beganje. Tako se je morala rasa uriti v hoji na mesto v plavanju, a pelikan s svojimi kratkimi krili bi naj postal dober eronautik. Orlu se je dovolilo letati samo za kratek čas. A vse to vsled vzgojnih namenov. Nikdo bi ne smel imeti kaj posebnega, kajti vsi individui bi se morali enako razviti v prid obci korist. Zveri, ki se niso hotele pokoriti tej goji, ampak so i nadalje razvijale svoje prirodne posebnosti, so se zasramovale, nazivale tesne glave, specialisti in stavile so se jim različne zapreke, dokler niso pripoznale v šoli prejete teorije vzgoje. Nikdo ni prejel spričevala, če ni umel do gotove mere skakati, plavati, begati in letati. Dogodilo se je, da je labud toliko časa porabil za beganje na kopnem, da je jedva še znal se vzdrževati nad vodo in je skoro propadel v plavanju; povrh tega pa so mu različni okori, psovanja in pretnje

delale življenje tako bridko, da je jezen zapustil šolo, kjer ga je štoklja nadkrilila v plavanju in hoji ter dobila zato posebno nagrado. Orel ni znal plezati po drevesih. Četudi je s pomočjo kril došel višje od drevesa, se mu je štel v greh, da ni dosegel primerne višine, na predpisani način.

O dekliški telovadbi je podal nedavno poročilo telovadni nadzornik Hermann v v Brunšviku, v katerem dokazuje potrebo dekliške telovadbe s sledečimi razlogi: 1. Krepiti žensko mladež je neobhodno potrebno. 2. V ta namen služijo poleg sistematiške telovadbe, ki se mora ozirati na telesne posebnosti ženskega spola, posebno igre, pri katerih se telo zdatno giblje. a) Ti dejstviujejo močno in dobro na mišice, na rast, na organe krvnega toka (pluća, srce, prebavila) in odgovarjajo pri primerni hrani najboljše fiziologiji dekliškega telesa. b) Krepkost, vztrajnost, misel za pravo navzočnost duha, družnost, pravo veselje mladosti, karakter in duh se v njih najboljše razvija in tako postaja telo zmožno, postati gotov in nagel izvrševalec volje. Igre s kretanjem se imajo torej principijelno pestovati in sistematiško tudi izven telovadne ure. Udeleževati bi se jih morale vse deklice, razven tistih katerim je zdravnik to prepovedal. 3. Treba je skrbeti za to, da bi se deklice združevale i kot gospodične po šolski dobi pri igri. — Poleg teh uvaževanj o dekliški telovadbi je avtor tudi izpregovoril o reformi ženske obleke. Današnje zatezanje, tako zvana osja ledja, je nelepo in je storilo današnje ženstvo slabo. Špartanke so si pridobile po svojih telovadnih igrah močatost in moč. Tudi današnje žene si morajo vstvariti telesno moč, jarost in čilost, ako hočejo dobro prosperovati na teh popriščih, katera so jim bila doslej zaprta. Igre s kretanjem so največji sovražniki nervoznosti. Te igre koristijo vsej domovini. Predavanje se konča „Pomagajte nam, mile dame, k tem smotrom!“

Kronika.

O zrelostnih izpitih. Letošnje mature so vzbudile po svoji vnanji historiji pozornost javnosti v večji meri nego kedarkoli. Ako se nekoliko mladih ljudi ustrelili vsled strahu pred skušnjo ali vsled nesrečnega uspeha pri njih, ali ako se neljubemu, strogemu deželnemu nadzorniku uprizarjajo hrupne demonstracije, je povoda dovolj, da bi se začelo premišljevati o tej instituciji, da bi se natančneje vprašali, je li ta institucija koristna in pedagoška. In letos, hvala Bogu, so odgovori na to vprašanje zveneli povsod zanikujoče, bolj ko sploh kedaj poprej. Tu najbolj konservativni in najbolj oprezni listi so izjavili, da se sme smatrati matura kot prežitek dobe. In ona je res takšen prežitek. Ona je muka za dijake, kajti navadno ne odločuje znanje in pridnost, ampak samo slep slučaj, potem pa tudi svojevolja in zlovolja. Ta institucija je tudi za učitelja razžaljiva. Na gimnazijah so smatrali dijaka 8 let, na realkah 7 let, na zavodih 4 leta vrednega, povspenjati se od razreda v razred, a kar se je doslej spoznalo kot upravičeno, to prevrže ena sama ura: v eni sami uri se pokaže osemletni pridni dijak kot ignorant, a ves učiteljski zbor stoji pred dijaštvom in občinstvom desavoiran in osramočen, da niso v tej dolgi dobi spoznali pravo znanje učenca, ali da so se vedli napram njemu tovariši, ga protežirali. In vendar bode še trajalo nekaj let, predno se matura ukine.

„Samostalnost.“

Gališko učiteljstvo ima čudno regulacijo plač. Dne 6. julija l. 1899. je bil sprejet zakon, ki določa, da se ima opazovati pri vrenju v razne plačilne razrede tudi ta okolščina, je li ima učitelj rodbino. V najvišjo stopnjo drugega in tretjega razreda se morejo sprejeti samo vodje pet- ali večrazrednih šol, kakor tudi isti učitelji, ki imajo izpit za meščanske šole.